

Blekinge Tekniska Högskola
Sektionen för management
Sociologi 41-60
Delkurs 2 Uppsatsarbete 10 poäng

Fyra bosniska invandrarnas upplevelse av integration i det svenska samhället

Elijana Plakalo

2005.06.01

Handledare
Gunilla Albinsson

1. INLEDNING

1.1 Förförståelse

Anledningen till att jag har valt att studera problemområdet integration av bosniska invandrare är att jag själv är en bosnisk invandrare och skulle kunna föreställa mig hur de bosniska immigranterna skulle definiera sin integration i det svenska samhället. Men det handlar också om mitt intresse av integrationsfrågor. Ämnet i sig är fascinerande och det har genomförts en mängd material om integration av invandrare.

Jag har tidigare skrivit en B-uppsats där jag har undersökt fyra bosniska invandrarnas arbetsmarknadsintegration, det vill säga om dessa har integrerats på svensk arbetsmarknad. Genom denna studie har jag huvudsakligen kommit fram till att problemen för integration först och främst är invandrarnas traditionella, kulturella, och geografiska bakgrund som avgör om dessa blir integrerade i en främmande miljö eller inte. Det kan också bero på själva kontexten och interaktionen den enskilde befinner sig i samt dennes karaktärsdrag och personlig vilja till integration. Enligt denna studie har tre av informanterna en fast anställning förutom en. Här har jag uppnått en förståelse och insikt att dessa bosniska invandrare mer eller mindre har integrerats på den svenska arbetsmarknaden eftersom de flesta av dem är fastanställda på skilda företag. En fast anställning innebär dock inte att den enskilde blir fullständigt integrerad i det nya samhället då även andra betydelsefulla faktorer spelar en avsevärd roll.

Föreliggande studie är en vidareutveckling av b-uppsatsen, det vill säga målet är att fördjupa förståelsen för hur de fyra bosniska invandrare som tidigare intervjuats upplever integration. C-uppsatsen kommer att skilja sig åt b-uppsatsen i den meningen att den handlar om såväl de bosniska invandrarnas boendeintegration, medborgerlig integration, social integration, subjektiv integration som arbetsmarknadsintegration. Skälet till att jag utvidgar min b-uppsats är att jag vill undersöka om de fyra bosniska invandrarna har integrerats inom de andra dimensionerna samt deras subjektiva upplevelser av integration. Jag har tidigare nämnt att även andra dimensioner förutom arbetsmarknadsdimensionen är avgörande för en individs integration i samhället, alltså för att uppnå en fullkomlig integration måste invandraren vara integrerad inom alla samhällets områden. Man kan således inte betraktas som integrerad om den enskilde har erhållit en fast anställning. Arbetsmöjligheter spelar dock en avsevärd roll i den bemärkelsen att dessa kan bidra till integration av andra dimensioner. Det vill säga att den utländska individen framförallt får möjligheter att praktisera det svenska språket, hans eller hennes sociala nätverk utbredds samt ökningen av ekonomisk finansiering vilket därmed ger invandraren chans till ett bättre och bekvämare bostadsområde. Men det behöver nödvändigtvis inte innebära att den enskilde känner sig själv integrerad eftersom det handlar om individens subjektiva integration, det vill säga om invandrarens egen föreställning om integration och hinder för integration. Anledningar till desintegration kan vara många men primärt handlar det om att invandrarnas kulturella praxis och kulturella värderingar, normer och tradition skiljer de från den omgivande majoriteten. Integrationsprocessen framträder dock individuellt, det vill säga olika individers process skiljer sig åt men har ett samband med de tidigare nämnda skilda integrationsdimensioner. Vissa invandrare uppfattar integration på ett sätt medan andra på ett annat men huvudpoängen i detta sammanhang är att invandrarna

eftersträvar att återupprätta ett normalt liv. För att uppnå en fullständig integration i alla samhällets sfärer krävs utsträckande insatser både av invandrare men framförallt det svenska samhället.

Den svenska integrationspolitikens ambition är att ingen behöver ge upp sin särart för att uppnå likvärdiga ekonomiska, sociala och politiska villkor och menar att etnisk mångfald berikar samhället. Ur denna aspekt eftersträvas utvecklingen av ett pluralistiskt samhälle, där skillnader respekteras och anses som väsentliga element av nationens liv. Det krävs stora prestationer för att uppnå status "olika men ändå jämlika". Den teoretiska framställningen utförd av integrationspolitiken är svår att uppfylla praktiskt och på ett tillfredsställande sätt på grund av att samhället i Sverige, precis som i alla andra länder, består av den omgivande majoriteten som har fördomar om skilda identiteter av etniskt ursprung. Dessa förutfattade meningar leder till att invandrarna blir socialt missgynnade som en följd av att de diskrimineras av majoriteten. Giddens menar att de förutfattade meningar som finns om en grupp utländska individer medför negativa konsekvenser för invandrarna eftersom många infödda personer betraktar de etniska minoriteterna som ett hot mot deras jobb, personlig trygghet och mot den nationella kulturen. (Giddens, 2003). Invandrarna har således inte blivit accepterade, men däremot invandrarna själva måste försöka anpassa sig till och acceptera den omgivande majoritetens kulturella normer, regler, värderingar och tradition.

Medborgarintegrationen som handlar om makt och inflytande bygger på invandrarnas rättigheter att delta i samhällslivets alla kontexter. Här kan konstateras att genom ett svenskt medborgarskap erhålls fullkomliga politiska rättigheter och vissa identitetskänslor. Men att en invandrare har ett svenskt medborgarskap innebär inte att den enskilde i realiteten får lika möjligheter och rättigheter som den övriga befolkningen, allteftersom diskriminering av etniska minoritetsgrupper förekommer i det svenska samhället. Ett svenskt medborgarskap har föga betydelse när en individ med annan etnisk bakgrund än svensk försöker komma ut på arbetsmarknaden eller om denna försöker etablera sociala nätverk. När det gäller det sociala umgänget finns svårigheter att utveckla detta på grund av att stereotypa uppfattningarna om etniska minoritetsgrupper är vanligt förekommande.

Giddens betonar att mångfalden berikar samhället men det kan också skapa en öppen antagonism, det vill säga konflikt mellan skilda etniska grupper beroende på den olikartade, språkliga, religiösa och kulturella bakgrunder. Detta har inträffat i före detta Jugoslavien, ett land som är känt för sin mångfaldig och blandade befolkning, det vill säga Bosnien och Hercegovina som år 1992 drabbades av kriget och det var ett krig mellan serber, kroater och muslimer. Syftet med kriget var serbernas etniska rensning av de bosniska muslimerna. (Giddens, 2003). Det är dock av vikt att poängtera att sådana motsättningar och konflikter kan uppträda var som helst i världen där mångfald av etniska grupper lever vid sidan om varandra.

1.2 Problemformulering och syfte

Sverige är ett land bland många andra europeiska länder som har mottagit bosniska flyktingar, det vill säga förstagenerationens invandrare, från det forna Jugoslavien. Mellan åren 1992-1996 sökte dessa invandrare asyl och erhöll permanent uppehållstillstånd i det nya landet. Under dessa årtal har bosniska flyktingar immigrerat till Sverige på grund av kriget i Bosnien och Hercegovina som kännetecknas av etnisk rensning och stora flyktingströmmar. Den etniska rensningen genomfördes på ett

mycket grymt sätt av de bosnienserbiska och bosnienkroatiska trupperna och innebär, enligt Giddens, att man fördriver andra etniska befolkningsgrupper med avsikt att skapa etniskt homogena områden. (Giddens, 2003). Påföljderna av krig och flykt är att den enskilde konfronteras med allvarliga existentiella frågor. Under dessa omständigheter tvingas människorna lämna sina hem och sina födelseorter där de byggt upp ett liv för att rymma ifrån det elände som skett. Den vardag och den miljö de tidigare levit i har ryckts loss från dem. Bosniska flyktingar befinner sig i nya sociala förhållanden, på nya bostadsorter i nya kulturmiljöer med ett nytt språk. Detta betyder att de måste lämna bakom det välbekanta och invanda vilket kan vara oerhört svårt för dessa invandrare att lämna sitt land och påbörja ett helt nytt liv i det nya landet. Att börja ett nytt liv betyder att börja om från början, alltså lära sig ett nytt språk, en ny kultur och få kunskaper om det svenska värdesystemet. De bosniska invandrarna måste även bilda nya sociala nätverk allteftersom de har lämnat sin släkt, sina vänner, familj. Alla dessa omständigheter kan påverka invandrarnas integration i samhället och därför behöver den enskilde en viss tid på sig för att vänja sig vid den nya kulturen, värderingar och normer.

Syfte med denna studie är att fördjupa förståelsen för hur fyra bosniska invandrare upplever integration i det svenska samhället. Integrationsperspektivet lägger fokus på integrationsdimensionerna: arbetsmarknadsintegration, social integration, medborgerlig integration, boendeintegration samt subjektiv integration, vilka kommer att vara grundläggande i min analys. Invandrarnas integration betraktar jag som såväl en process som ett mål. Integration av invandrare är betydelsefullt i den bemärkelsen att de får likvärdiga politiska, sociala, ekonomiska möjligheter. Målet är att uppnå en förståelse och insikt om de faktorer som är väsentliga för en bosnisk invandrars integration men också de omständigheter som motverkar integrationen.

1.3 Begreppsdefinitioner

1.3.1 Invandrare

Enligt Molina är invandrare i Sverige ingen sammanhållen grupp och någon särskild invandraridentitet existerar inte. De är individer från olika länder, kulturer och har olika bakgrund. Molina menar att invandring inte är något permanent. (Molina, 1997. s. 22-23). Invandrare är personer födda i ett annat land och vilka av olika skäl invandrat och bosatt sig i Sverige. (Abrahamsson, Bjärvall & Furth, 1999)

1.3.3 Arbetsmarknadsintegration

Arbetsmarknadsintegration omfattar de invandrades inlemmande i mottagarsamhällets arbets- och näringsliv. Genom avlönat arbete och företagande skaffar sig invandrade personer tillgång till ekonomiska resurser. Uppfattningen att arbete och egenförsörjning är en drivkraft i integrationsprocessen är ett grundläggande antagande i integrationspolitiken och stämmer överens med internationell forskning. Sysselsättningsgraden ger en viktig information om de invandrades ställning på arbetsmarknaden. (Integrationsverket, 2004. s. 63, 65).

1.3.4 Boendeintegration

Boendeintegration omfattar dels tillgång till boende med etniskt blandad sammansättning vilket ger bredare möjligheter till mellanetniska sociala kontakter, dels valmöjligheten att välja boendeform efter egna prioriteringar och förutsättningar. I migrationslitteraturen definieras invandrarnas möjligheter att skaffa sig en egen bostad som en central faktor för deras integration i det nya samhället. När en invandrare beslutar sig att investera sina ekonomiska resurser i att köpa en bostad visar på en egen vilja att bosätta sig permanent och att man börjat rota sig i det nya samhället. (Integrationsverket, 2004. s. 70).

1.3.5 Social integration

Social integration innebär etablerandet av sociala kontakter av karaktären primärgrupp mellan personer från majoritetssamhället och invandrade med en annan etnisk bakgrund än svensk. Mer konkret gestaltas social integration i kontakter mellan invandrade och infödda inom ramen för grannskap, arbetsplatser, vänskrets och inom familjesfären. (Integrationsverket, 2004. s. 74)

1.3.6 Medborgerlig integration

Medborgerlig integration omfattar de invandrades delaktighet i mottagarsamhället genom medborgarroller, inflytande och aktiva roller i det politiska livet. Denna definition omfattar förvärvande av svenskt medborgarskap, valdeltagande, representation av invandrade grupper i politiska institutioner samt deltagande i det civila samhällets organisationer och föreningar. (Integrationsverket, 2004. s. 79).

1.3.7 Subjektiv integration

Subjektiv integration är en annan dimension av integrationsprocessen som omfattar de invandrades föreställningar om sin egen integration, om känslor av identitet och samhörighet med det nya samhället och föreställningar om hinder för integration. (Integrationsverket, 2004. s. 85)

1.4 Avgränsning

Denna studie avser att fördjupa förståelsen för hur fyra bosniska immigranter upplever integration i det svenska samhället, det vill säga vad integration innebär för dem, om de känner sig integrerade och vad de anser att det innebär att vara integrerad respektive inte integrerad samt om de tror att det finns möjligheter att själva påverka sin integration. De informanter som framträder i studien är bosatta i en stad som heter Höör. Undersökningens tonvikt kommer att ligga på frågor som rör de fyra olika integrationsdimensionerna, arbetsmarknadsintegration, social integration, medborgerlig integration, boendeintegration och subjektiv integration. Orsaken till att jag kommer att sätta min fokus på dessa är att jag ser dem som fundamentala i en individs fullständiga integration. Med detta menar jag om den enskilde har integrerats inom alla dessa skilda dimensioner av integration har denna också uppnått en fullkomlig integration. Detta kan anses vara svårt att nå praktiskt men lätt att föreställa sig teoretiskt, på grund av att diskriminering är ett vanligt uppträdande företeelse i alla samhällen och som hindrar integrationens förekomst. Däremot är det av central

betydelse att utreda om en invandrars upplevelser av integration eftersom här får man reda på de faktorer som är betydande för dennes integration men också de som motverkar denna. När jag ställer frågor utifrån de olika integrationsdimensionerna kommer jag fram till kunskaper om de intervjuades förhållande i samhället samt de erfarenheter, känslor, uppfattningar de har.

1.5 Disposition

Uppsatsen är disponerad på följande sätt. I andra kapitel presenteras tidigare forskning som innehåller forskningsrapporter om hur integrationen upplevs och vad det allmänt innebär. I nästa kapitel redovisas teoretiska utgångspunkter om kulturell mångfald, kulturella möten och skillnader, diskriminering av etniska minoriteter och modeller för etnisk integration. Det fjärde kapitlet presenterar val av metod och tillvägagångssätt. Därefter följer den empiriska studien, det vill säga de framkomna resultaten från intervju genomförande. I kapitel fem utför jag en analys av det empiriska materialet där jag visar en helhetsförståelse och helhetstolkning av resultatet. Resultatet relateras såväl till Giddens teoretiska argument om tre skilda modeller för etnisk integration som till tidigare forskning. Avslutningsvis följer en sammanfattning av mitt resultat, de teoretiska utgångspunkterna och den tidigare forskningen.

2. TIDIGARE FORSKNING

I detta avsnitt läggs den huvudsakliga tonvikten på arbetsmarknadsintegration, eftersom denna integrationsdimension är mest beforskad. Det kan förmodligen bero på att arbetsmarknadsintegrationen är av stor vikt och leder till integration inom andra integrationsdimensioner. Detta är något som de flesta informanter betonat i följande tidigare studier, det vill säga att arbete spelar en central roll för den enskildes integration, att införlivas i det svenska samhället, att etablera sociala kontakter, att känna en delaktighet i samhället samt anpassningen till omgivningens normer, värderingar och kultur. Arbete är likväl en förutsättning för individens egenförsörjning och bidrar till en utveckling av samhälls- och kulturkunskaper samt inläring av språket. De har påpekat andra faktorer förutom arbete, alltså sociala nätverk samt personlig engagemang och samhällets medverkan som väsentliga för den enskildes integration i samhället.

2.1 Studie om invandrares upplevelse av integration

En undersökning genomförd av författarna Anna Abrahamsson och Adeline Belsö heter ”*En studie om invandrarnas upplevelser av integration*”. Den handlar om sex invandrarnas upplevelser av integration där två av de intervjupersonerna kommer från Bosnien och Hercegovina, resten kommer från Kroatien, Kosovo, Kenya och Rumänien. Dessa informanter är förstagenerationens invandrare. Denna studie visar att det inte finns några avgörande omständigheter där man kan påstå att en invandrare är helt och fullt integrerad. Integration omfattar en ömsesidig process mellan individen och samhället då dessa respondenter i undersökningen betonar betydelse av att själv ha viljan om att lära sig det svenska språket samt att mera anstränga sig för att komma ut i arbetslivet men de menar att det även är samhällets uppgift att hjälpa till med integrationen. De grundläggande faktorer till integration anses vara såväl arbete och studier som personligt engagemang och detta är ett sätt genom vilket integrationen påverkas. Hur integration uppfattas och upplevs av invandrare är individuellt. Undersökningen tyder på att framförallt ett arbete är betydelsefullt för den enskildes integration, att införlivas i det svenska samhället och etablera sociala kontakter, att känna en delaktighet i samhället och att man på något sätt försöker stå i samklang och därmed anpassas till omgivningens normer, värderingar och kultur. Studien visar att integration är något som kan uppnås till någon del men inte fullständigt. Respondenterna i denna analys upplever således att en arbetsmöjlighet bidrar till att individen känner sig integrerad men däremot inte i andra sammanhang såsom umgänge med svenskar på fritiden där integrationskänsla är av underordnad karaktär. (Abrahamsson & Belsö, 2004)

Vidare anser de intervjuade sig vara en del av två kulturer, vilket innebär att de har en slags dubbel identitet och därför medför detta att de varken känner fullständig tillhörighet till den ena eller den andra kulturen. En annan viktig omständighet för integration är att individen absorberar den omgivande majoritetens kultur och koder vilket också möjliggör den sociala interaktionen mellan invandrare och den svenska befolkningen. Enligt respondenterna i studien betraktas språket som en fundamental och betydande faktor för integrationen. Språkkunskaper bidrar till att invandrarna inte känner sig avstängda från omgivningen, missuppfattningar mellan skilda identiteter förebyggs, samt att framträdande av diskriminering behärskas och försvaras på ett

tillfredsställande sätt. Språket är också väsentligt för utvecklandet av identitet. Respondenterna menar att språkkunskaperna utvecklas genom att den enskilde umgås med svenskar, ser på tv, läser böcker och tidningar men här handlar det om den personliga viljan att förverkliga detta. Däremot har språkundervisningen för de nyanlända invandrarna stor relevans och utgår en bra start. Invandrarna i undersökningen har svårigheter att etablera ett svenskt nätverk eftersom vänskapen grundar sig på gamla relationer. Avslutningsvis betonar respondenterna att integrationen först och främst uppnås genom ett arbete och ett svenskt nätverk. (Abrahamsson & Belsö, 2004).

2.2 Sköra livsmönster: om integrations- och normaliseringsprocesser bland bosniska flyktingar

Åsa Gustafson har genomfört studie, ”Sköra livsmönster: om integrations- och normaliseringsprocesser bland bosniska flyktingar. Intervjuer utfördes i två olika kommuner, bland annat Malmö och Umeå. I Malmö kommun undersökte hon tjugosex bosniska flyktingar samt sexton nyckelinformanter. I Umeå kommun undersöktes sju personer samt elva nyckelinformanter. I denna studie är såväl tilldelad som självvald boendemiljön viktig. Beroende på vilket bostadsområde en individ är bosatt i kan ett boende antingen bidra till eller försvåra den sociala och den kulturella integrationen. Detta betyder att om den enskilde lever tillsammans i en miljö med sina landsmän eller andra etniska minoriteter avgränsas integrationen till enbart dessa individer medan den utvecklas om invandraren bor i en svensk omgivning. Språket har en avgörande betydelse för integrationen och har man bristfälliga kunskaper begränsas samspelet och integrationen med det omgivande svenska folket. Kraven för att komma in på arbetsmarkanden är såväl att lära sig tala som skriva det svenska språket, vilket också är en förutsättning för integration. När det gäller inläringen av detta är det upp till individen själv då det personliga engagemanget är av avgörande betydelse. Men många invandrare i denna undersökning känner en osäkerhet om de förvärvade språkkunskaperna är tillräckliga för att den enskilde skall kunna ansöka om ett arbete, utbilda sig samt delta i föreningsverksamheter och skapa sociala kontakter. Otillräckliga språkkunskaper kan sålunda betraktas vara ett hinder för sociala bekantskaper och den egna yrkeskompletteringen. Att en invandrare har dålig självkänsla medför negativa konsekvenser för honom/henne, såsom begränsade sociala relationer med svenskar. (Gustafson, 2004).

Informanterna i denna studie hävdar att diskrimineringen uppträder både vid ansökningar men också på själva arbetsplatsen. De betonar vidare att ett språk tillsammans med praktik eller arbete öppnar för den kulturella integrationen eftersom det är av stor vikt för den sociala integrationen. Den kulturella integrationen, det vill säga en fullständig inläring av de kulturella och samhällliga normer, värderingar och beteendesätt resulterar i en anställning på ett svenskt företag. Social och kulturell integration skapas enligt studien genom att individerna tilldelas skilda utbildningar, bland annat studier inom Komvux, yrkeskompletterande studier eller praktikplatser. De bosniska informanterna framhåller att en arbetsmöjlighet förutsätter både den sociala och den kulturella integrationen och lägger en stor vikt vid etablerandet av sociala kontakter eftersom detta underlättar den enskildes inträde på arbetsmarkanden. Vissa av de intervjuade betraktar diskrimineringen som ett problem och hinder för att komma ut i arbetslivet. Vidare påvisas i undersökningen att den externa integrationen

blev ofullkomlig eftersom det uppträdde en stor boendesegregering i samband med en begränsad extern arbetsmarknad. Detta kan således leda till att den sociala gemenskapen inte utvecklas utan hämmas. Det sociala nätverket är en grundläggande omständighet för den enskildes chanser både på arbetsmarkanden men också medför möjligheter till ett val av ett lämpligt bostadsområde. I studien betonas också betydelsen av medborgarskap som en grundläggande faktor för integration. Ett svenskt medborgarskap innebär att individen får lika rättigheter och skyldigheter, vilket så småningom bör resultera i jämlikhet. En jämlikhet i detta sammanhang omfattar såväl verkliga möjligheter till deltagande som självbestämmande och kontroll över det egna livet. (Gustafson, 2004).

2.3 Att vara en del av Sverige: en kvalitativ studie om olika upplevelser av integration. Vikten av gemenskap – styrande faktorer vid bostadsval

En studie genomförd av Amir Hatefi Morovati heter ”*Vikten av gemenskap – styrande faktorer vid bostadsval*”, där Hatefi Morovati undersöker fyra nyanlända iranska informanter. I denna undersökning läggs fokus på valet av bostadsområde samt valet mellan en stor stad och en liten stad. Många av informanterna väljer att bosätta sig i områden där de finner sina landsmän eller släktingar. Anledningen till detta är att invandrarna vill känna trygghet och därför söker sig till miljöer för att få vara med sina närmaste. Här betonas också vikten av ett arbete, vilket är en förutsättning för den enskildes egenförsörjning och möjliggör positiva effekter, nämligen inläring och praktiserandet av språket, etablerandet av socialt umgänge och integration. Informanterna i denna studie hävdar dock att arbetsmöjligheter förbättrar den enskildes ekonomiska situation och sålunda underlättar individens val av bostadsområde. Man framhäver starkt värdet av storstäder där de intervjuade påstår att arbetsmöjligheterna är mer tillgängliga i städer som Stockholm och Göteborg än andra mindre orter. Det är här som arbetssituationen förbättras och att de sociala aktiviteterna i större utsträckning är uppenbara. Därför uppskattar informanterna ett socialt aktivt liv och aspirerar att uppnå detta. De framhåller att boende i en liten stad kan ha en negativ inverkan på en individs situation, eftersom det innebär att den enskilde känner sig utestängd och begränsad. De menar att man exempelvis har mindre chanser på arbetsmarknaden men också deltagandet i fritidsaktiviteter och andra engagemang. Således medför det att integrationen försvåras. Många tänker emellertid på barnens bästa och prioriterar deras önsknings, vilket leder till att man inte väljer att flytta. Vidare tyder denna undersökning på att invandrarnas val av boende främst koncentreras i segregerade områden vilket betyder att de framförallt söker sig till sina landsmän. Oberoende i vilket område informanterna bor har de inget umgänge med inhemska svenskar. De påstår att man inte haft behov av att skapa kontakter med svenskar men också att de inte påträffat några omständigheter för detta. Det enda umgänget med svenskar har de på arbetsplatsen och understryker att det är här som integrationen utvecklas och bildas. (Hatefi Morovati, 2003).

2.4 Att vara en del av Sverige: en kvalitativ studie om olika upplevelser av integration. Det var lättare när ”svenskarna” behövde oss

Vanja Hamzic har utfört en undersökning som heter ”*Det var lättare när ”svenskarna” behövde oss*”, där Hamzic undersöker fyra informanters egna resonemang kring utbildningens och arbetets roll i relation till identitet. Två av de undersökta kommer

från Serbien, en informant kommer från Bosnien och Hercegovina och den andra från Chile. I denna studie yttrar sig informanterna om svårigheter att komma in på den svenska arbetsmarknaden. De antar att orsaken till detta kan vara förekomsten av diskriminering i och utanför arbetslivet. Informanterna menar emellertid om att hög utbildnings- och språknivå eller tillräcklig vetskap om samhället har ringa betydelse för den enskildes arbetssituation. Det betyder att vare sig invandrarna har hög utbildningsnivå, goda samhälls- och språkkunskaper eller inte har en invandrare svårigheter att komma ut i arbetslivet. Analysen tyder på att både arbete och utbildning gör det möjligt att erhålla erfarenheter och kunskaper om samhället. Ett arbete kan ses som ett försörjningsmedel, men också mobilitet mot en högre status. Utbildningen däremot är ett väsentligt verktyg som bidrar till positiva effekter där man erhåller såväl materiella möjligheter som skapandet av ett socialt nätverk. De betonar språkets värde och ser det som en huvudsaklig faktor för integration på arbetsmarknaden vilket också möjliggör att man lättare skaffar sig såväl ett arbete som klarar sig framgångsrikt i arbetslivet. Avslutningsvis konstaterar informanterna att invandrarna erbjuds endast de lågkvalificerade yrken, eftersom svenska arbetsmarknaden inte värdesätter invandrarnas utbildning och yrkeserfarenheter från hemlandet och från Sverige. (Hamzic, 2003)

2.5 Integrationsprocessen i två av Sveriges Kommuner

En studie utförd av Karin Rönnbäck heter *”Integrationsprocessen i två av Sveriges kommuner”*. Rönnbäck har genomfört undersökningen i Uppsala och Luleå kommun där hon studerat sammanlagt fyra informanter alla anställda på arbetsförmedlingen. Exempelvis talar Rönnbäck om de problem som uppstår när arbetsförmedlingen försöker ordna en praktikplats åt en invandrare då arbetsgivarna tvivlar på dennes kompetens. Hon påpekar att eftersom invandrarna inte har så lätt att få en anställning framförallt på grund av det kulturella, geografiska avståndet mellan den svenska och invandrarnas kultur, leder det till att de inte får möjlighet att visa sina kvalifikationer. Rönnbäck konstaterar att interaktion och arbete är de lärprocesser som möjliggör att invandrare ökar sina språkkunskaper och därmed lär sig den svenska kulturen. Hon redovisar i sin studie att den kulturella kompetensen har mindre betydelse om det geografiska avståndet mellan Sverige och det främmande landet är mycket höga och omfattande. Hon menar att den högsta arbetslöshetsfrekvensen huvudsakligen förekommer bland afrikanska och asiatiska invandrare. Detta beror på att dessa invandrare saknar den kompetens som finns i Sverige och därför medför detta att de måste arbeta inom okvalificerade eller lågkvalificerade yrken. Vidare handlar det också om att servicesektorn gör anspråk på professionella arbetstagare. Enligt Rönnbäck är kraven på så kallad Sverigekompetens och social kompetens två skilda diskrimineringsbegrepp av olika invandrargrupper. Sålunda menar hon att diskriminering uppstår när en arbetsgivare kräver att invandrarna bör och skall kunna samhälls- och kulturkunskaper samt kunskaper om det sociala livet i Sverige. Många arbetsgivare hävdar att den bristande kulturella kompetensen är orsaken till de höga arbetslöshetssiffrorna bland invandrare vilket är ett påstående som visar hur arbetsmarknaden försöker dölja den etniska diskrimineringen. Dessa felaktigt påstådda resonemang om den bristande kulturella kompetensen ger en förklaring till varför invandrarna arbetar med enformiga, rutinmässiga och okvalificerade yrken.

I Rönnbäck's studie framkommer vidare att arbetsmarknaden och arbetsplatsen är två betydelsefulla termer beträffande integrationsprocessen genom att dessa möjliggör

ett lärande av den kulturella kompetensen. Vidare framhåller Rönnbäck hur arbetsmarknaden utgår ifrån ursprungsland när arbetsgivarna sorterar och väljer utländska arbetstagare. Detta sker oberoende av ålder, utbildning, civilstånd, och individens boendelängd i Sverige. Exempelvis invandrare från de rika västländerna har samma sysselsättningsgrad som de latinamerikaner som bott i Sverige under en längre period. Den höga arbetslösheten uppträder bland immigranter med en annorlunda kultur än i Sverige, bland annat Afrika och Asien och oavsett hur länge den enskilde har bott i Sverige. Rönnbäck betonar betydelsen av bostadsområdet och hur detta ger möjligheter till interaktion med andra svenskar i trakten. Ett speciellt område kan förhindra denna interaktion om en invandrare bor i en bostadsregion där man kan finna deras landsmän eller andra invandrargrupper. Därmed försvagas den sociala kontakten och språket eftersom invandrarna inte kommer i möte med svenska grannar. Följaktligen försämras och begränsas deras nätverk vilket är en förutsättning till en arbetsmöjlighet. Möjligheter till interaktion och socialisation avgränsas endast till de människorna i mångkulturellt bostadsområde. (Rönnbäck, 2003).

2.6 Svenska blåbär är i alla fall bäst. En studie av arbetsförmedlingens handläggning av arbetslöshet bland invandrare

I en kvalitativ undersökning genomförd av Michael Hansson utreds orsakerna till hög arbetslöshet bland invandrare. Hansson undersökte arbetsförmedlingens informanter för att uppnå dessa kunskaper. Han har kommit fram till att orsakerna till den höga arbetslösheten är att arbetsgivarna kan vara skeptiska till invandrarnas yrkeskompetens och språkkunskaper. Invandrarna kan likväl sakna arbetslivserfarenheter och kontakter hos arbetsgivarna, vilket kan vara grundläggande för den enskilde att komma ut i arbetslivet. Det kan också handla om att invandrarnas nätverk med svenskar är begränsat. I studien påpekas även att många uppfattar att invandrarna inte vet hur man ska uppföra sig inför en arbetsgivare. En arbetsgivare anställer hellre en svensk än en invandrare. Vidare framhåller Hansson att de invandrare som har kommit till Sverige under 1960-1980 idag räknas som en grupp inom vilken arbetslöshet ökar. Anledningen till det är att de har en låg utbildning sedan tidigare och att de umgås med sina landsmän. Detta gör att språkkunskaperna inte utvecklas, vilket kan sålunda medföra att den enskilde blir arbetslös. Arbetsgivarna anställer dock endast de som talar svenska utan brytning och har en lämplig utbildning. Enligt informanterna i Hanssons studie skall invandrarna komplettera sina utbildningar för att kunna få chanser och möjligheter till en anställning. Hansson påpekar att invandrarna lever sitt liv vid sidan av det svenska samhället och tillsammans med sina landsmän, med påföljd att de inte kan skapa sociala kontakter med det svenska folket som skulle underlätta deras väg mot ett arbete. Det medför också att de inte får möjligheter att träna det svenska språket när de bara umgås i sin krets med andra invandrare. Informanterna beskriver hur vissa invandrargrupper som exempelvis somalier inte vet hur det fungerar på arbetsmarknaden i Sverige vilket medför svårigheter att komma ut i arbetslivet. Undersökningen tyder också på att det finns invandrare som inte riktigt kan använda sig av de moderna maskinerna i Sverige, vilket medför att invandrare måste ha en utbildning för att lära sig hur dessa fungerar. Ett vanligt krav från arbetsgivarna, enligt denna studie, är att de sökande ska kunna tala ordentligt svenska. De bristfälliga språkkunskaperna kan av arbetsgivarna ses som ett hinder till ett arbetstillfälle. Arbetsgivarna anser också att invandrarna bör uppträda mer som svenska. Ett annat problem, enligt Hansson, är att invandrarna inte vet hur det sociala och kulturella livet i

Sverige fungerar. I undersökningen framhåller informanterna att när invandrarna inte behärskar språket vet de inte heller hur ett svenskt samhälle fungerar. Allt detta försvårar deras väg mot ett arbete. De här båda kraven, såsom att behärska det svenska språket och att vara socialt medvetna om hur det svenska samhället fungerar, konstaterar Hansson i sin rapport är en diskriminering av invandrare. (Hansson, 1997).

3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

3.1 Kulturell mångfald

Anthony Giddens menar att åtskilliga kulturer skiljs åt genom såväl kulturella uppfattningar som det mänskliga beteendets mångfald. Olika kulturer har skilda krav på hur man skall uppträda i respektive land man befinner sig i. Det som anses normalt beteende i exempelvis Mellanöstern betraktas som oacceptabelt i västländerna. Att det ena samhället skiljer sig anmärkningsvärt från det andra utgår ifrån den aspekten att skilda beteendemönster medför att det skapas generella kulturella skillnader. Han menar att mindre samhällen har en benägenhet att vara kulturellt homogena eller monokulturella. Kulturell homogenitet karakteriserar i stor utsträckning vissa moderna samhällen. Kulturell mångfald däremot är framträdande i de industriella samhällena. Enligt Giddens har nya samhällen bildats på grund av diverse anledningar, bland annat slaveri, kolonisering, emigration och globalisering, vilket har medfört flyttning och flykt av olika befolkningsgrupper, såväl av tvång som frivilligt. Den befolkning som anlät till respektive länder åtskiljer sig kulturellt, etniskt och språkligt och kännetecknas av subkulturella minoriteter som lever sida vid sida i storstäderna. I de skandinaviska storstadsområden finns folkgrupper som chilener, iranier, somalier, bosnier, syrianer, greker, albaner, vietnameser och spanjorer. Subkulturer innefattar enligt Giddens alla de individer som avviker genom sitt kulturella mönster, alltså alla avvikande handlingar och uppträdanden som uppfattas oacceptabla av övriga samhället. Det behöver nödvändigtvis inte handla om vissa länders kulturella bakgrund utan också om avvikande aktiviteter exempelvis missbruk. Subkulturer är således inte endast förekommande bland grupper med etniskt och språklig bakgrund. För att vidmakthålla samhällliga normer och värderingar är kulturen av grundläggande betydelse som bidrar till förändring och kreativitet, hävdar Giddens. I detta sammanhang spelar vissa subkulturers samhörighet en central roll, eftersom dessa grupps gemensamma livsstil starkt kan inverka på samhällets företeelser och resultera i förändringsarbeten. (Giddens, 2003)

3.2 Kulturella möten och skillnader

Giddens menar att skiljaktigheter mellan olika kulturella identiteter beror på de unika beteendemönster som individen utövar i ett visst land. Således kan det vara svårt för de inblandade kulturer att förstå varandras kulturella handlingar och åsikter. Olika kulturer kan skapa motsättningar mellan olika grupper och medföra problem för en nyanländ främling i den nya kulturella miljön, eftersom detta lands beteendesätt, värderingar och uppfattningar inte överensstämmer med främlingarnas egna. Vi är medvetna om att skiljaktigheter i uttryckssätt och vanor kan finnas i länder där samma språk praktiseras. Giddens konstaterar även att det är av stor betydelse att praktisera sina kulturella normer på människor i andra sammanhang. Det är emellertid svårt att acceptera en kulturell syn på de kontexter som motsätter sig de normer och värderingar som tillämpas i sitt eget land. Exempelvis kan det vara kontexter om könsperspektivet, där ena kulturen utövar strikta regler för kvinnornas uppträdande och den andra kulturen strävar efter jämställdhet mellan könen.

Att själv befinna sig i ett främmande land innebär att man inte kan ta vardagen för given på samma sätt som man gör i sitt eget land. När människorna vistas i en annan

kulturell miljö uppstår upplevelsen av desorientering, alltså att individen har okunskap om landet och finner det svårt att veta funktionen i detta samt känner sig vilsen. Här uppstår det svårigheter för den enskilde att förstå omgivningen, eftersom bekantskaper som skulle kunna vara avgörande för denna kunskap saknas. Kulturer menar Giddens kan inte förstås utifrån. En fundamental tes inom sociologin är att en kultur måste studeras i termer av dess egna innebörder och värderingar. Detta innebär att kulturen analyseras utan inblandning av den egna kulturen, det vill säga att forskaren inte utgår ifrån en jämförelse av en annans kultur med sin egen för att sedan kunna bedöma denna. (Giddens, 2003)

3.4 Diskriminering av etniska minoriteter

Giddens beskriver innebörden av termerna fördomar och diskriminering. Fördomar innebär förutfattade meningar om människor och baseras på hörsägen istället för på erfarenhet. Även om man får information som motsäger det man tror är de förutfattade åsikter svåra att ändra på. Det är vanligt att individerna inom en kulturell miljö har positiva fördomar om sina egna medlemmar i gruppen, samtidigt som de har negativa fördomar om grupper som inte ingår i denna gemenskap. Starka fördomar mot en viss grupp av människor leder till svårigheter, då de inte får tillåtelse att komma till tals. Fördomar grundar sig på stereotypa uppfattningar, alltså fasta och rigida beskrivningar av grupper av människor. Oftast tillämpas stereotyper om etniska minoritetsgrupper. Många stereotypa uppfattningar är överdrivna men kan innehålla en viss grad av sanning. Samtidigt finns det stereotypa uppfattningar där individernas ilska och fientlighet riktas mot etniska minoritetsgrupper som inte är det egentliga upphovet till de känslorna. Giddens framhåller om att fördomar omfattar åsikter och attityder medan diskriminering innebär konkreta handlingar, inriktade mot vissa individer i en social omständighet, där dessa utesluts från de privilegier, möjligheter och resurser som den övriga befolkningen förfogar över. Arbetsgivarnas prioriteringar av inhemska arbetstagare framför utländska är exempel på diskriminering. Vanligtvis uppstår diskriminering utifrån de fördomar den enskilde har om en viss grupp men det finns också fördomar som inte tillämpas i praktiken. Samtidigt är viktigt att nämna att fördomar inte nödvändigtvis behöver vara förutsättningen för uppkomsten av diskriminering i sociala sammanhang. (Giddens, 2003).

3.5 Modeller för etnisk integration

Giddens har utarbetat tre modeller för integration. Den första är assimilering, vilket betyder att invandrarna anpassas till det nya landets värderingar och normer samtidigt som de blir delaktiga i de vanor och traditioner som den omgivande majoriteten har. Därigenom överger de sin egen kulturella härkomst. Om en invandrare skall kunna integreras ställs anspråk på dessa, såsom att lära sig språket, ändra sin livsstil, sin klädsel och kulturella uppfattningar vilka är grundläggande för en framgångsrik assimilering. Den andra modellen kallas för smältdegeln som förutsätter att invandrarna inte behöver ta avstånd från sina traditioner, kultur och synsätt för att integreras utan alla individer i ett samhälle skulle blandas och smälta samman med varandra. Detta skulle så småningom bli grunden till nya och föränderliga kulturella mönster. Giddens menar att de etniska gruppernas anpassning till den omgivande sociala miljön resulterar i mångfald, men de olikartade kulturella värden och normer

kom in i ett samhälle utifrån. Den mest önskvärda effekten av etnisk mångfald är att invandrarnas traditioner och vanor bidrar till och formar en kontinuerligt föränderlig social omgivning och alltså inte som enligt assimileringsspektivet föreslår, avstår ifrån sin kulturella tradition och vanor. Den tredje och sista modellen är kulturell pluralism då ett pluralistiskt samhälle eftersträvas. Etiska skillnader accepteras och betraktas som viktiga delar av nationens liv. Subkulturerna erkänns och får därigenom samma status och samma rättigheter. Giddens betonar att det krävs omfattande insatser för att uppnå status "olika men jämlika", och ett mål som blir svårt att uppfylla. Anledningen till detta är att den omgivande majoriteten uppfattar etniska minoriteter som ett hot mot jobben, personlig trygghet och mot den nationella kulturen. En vanlig benägenhet är att utse etniska minoriteter som syndabockar för det ena eller det andra. (Giddens, 2003)

4. METOD

4.1 Det hermeneutiska perspektivet

Termen hermeneutik är ursprungligen grekisk och innebär tolkningslära. Människornas sociala och kulturella bakgrund, handlingar och språk är avgörande för humanisternas förståelse för den enskildes motiv, föreställningar och känslor. (Backman, J. 1998). Forskaren försöker tolka och förstå hur världen ter sig för de undersökta och således lever sig in i de skeendena i samhället samt sätter sig in i individens föreställningsvärld. (Maltén, A. (1997). Tolkningsprocessen framställs som en ”hermeneutisk cirkel” eller bättre uttryckt som en ”hermeneutisk spiral”. En ständig fördjupning av meningsförståelsen uppstår genom denna spiralrörelse. (Kvale, S. 1997). Exempelvis ett helt intervjumaterial läses först igenom för att sedan försöka bilda en helhetsbild av detta. Sedan återgår man i de individuella teman och uttalanden då forskaren försöker hitta deras betydelse och mening. Därefter återgår igen till datamaterialet med utgångspunkt i en mer reflekterad helhetstolkning. (Kvale, S. 1997).

4.2 Kvalitativ intervju

Min forskningsmetod är den kvalitativa metoden och valet av denna beror på att mitt syfte med studiet är att undersöka fyra bosniska invandrades syn på och upplevelser av integration. En kvalitativ metod innefattar djupintervjuer, informella, kvalitativa intervjuer, dolda eller öppna observationer samt fokusintervjuer. Min studie däremot bygger på informella eller kvalitativa intervjuer. Den kvalitativa intervjun innebär att intervjuaren försöker förstå informanternas tankar, känslor, bevekelsegrunder, hur informanternas föreställningsvärld ser ut samt vilka erfarenheter de har. Man intresserar sig för hur informanten i fråga ser på sin verklighet. Här har sociologen möjlighet att få fördjupad och detaljerad information om problemområdet. Forskaren skall dock känna empati för den intervjuade, kunna sätta sig i hans eller hennes föreställningsvärld. Detta innebär ett så kallat subjekt - subjekt förhållande, alltså att den enskilde ställer sig på samma nivå som den intervjuade. Däremot kan det betonas att dessa självfallet inte är jämställda, utan informanten är expert på sig själv och därför står han eller hon på en högre nivå än intervjuaren. När det gäller intervjuaren så är han eller hon expert i sitt yrke. Utmärkande för kvalitativa intervjuer är att forskaren ställer enkla och raka frågor och svaren på dessa frågor blir komplexa och innehållsrika. Forskarens uppgift i detta sammanhang blir att lyssna aktivt och fråga där frågandet inte får blir ifrågasättande. I ett insamlat datamaterial försöker man finna intressanta åsikter, skeenden och mönster. I den kvalitativa analysen formuleras begrepp i form av teorier eller hypoteser utifrån den empiri som man framställt i denna. (Trost,1993). Intervjuaren använder sig av intervjumanualer som skall fungera som ett tillvägagångssätt att uppmuntra de intervjuade att med egna ord och fritt formulera sina tankar, erfarenheter, känslor och upplevelser samtidigt har intervjuaren möjlighet att komma med följdfrågor. Den kvalitativa metoden präglas sålunda av flexibilitet. Under en forskningsutredning kan och bör intervjumanualen korrigeras. Denna förändring i stort sett beror på vem man intervjuar. Man uppmärksammar likväl verbala signaler som t.ex kroppsspråk och mimik (Repstad, 1999)

4.3 Den empiriska studien

4.3.1 Uppläggning

Urval

Enligt Repstad ska en forskare välja det urval som han eller hon anser har betydelse och relevant och viktig information för att man uppnår forskningsprojektets syfte och frågeställningar. Denna information kan emellertid handla om kunskaper, attityder, erfarenheter, upplevelser, åsikter, osv. Problemformuleringen och frågeställningar är av avgörande betydelse för vilka individer som intervjuas. I detta sammanhang bör informanterna vara så olika varandra som möjligt för att man ska kunna få bred och generell bild utifrån intervjuerna. Man bör dock tänka på att begränsa analysen allteftersom för många intervjuer gör den ytlig. När en sociolog är mätt på information, alltså när han eller hon anser att den enskilde inte får reda på något nytt eller att man inte längre lär sig något av intervjuerna skall forskaren avsluta att undersöka vidare. (Repstad, 1999)

Jag har tidigare i min b-uppsats undersökt fyra bosniska informanternas arbetsmarknadsintegration. Jag har bestämt mig att genomföra intervjuer med samma urval som förut och fokuserar på de bosniska invandrarnas upplevelser av integration samt behandlar andra integrationsdimensioner förutom arbetsmarknadsintegration, bland annat boendeintegration, subjektiv integration, social integration och medborgerlig integration. Anledningen till att jag valt att avgränsa mig till denna bosniska invandrargrupp var att jag har tidigare intervjuat dessa och har sålunda erhållit omfattande kunskaper om deras situation och förhållande, vilka är av olikartad karaktär för respektive invandrare. Således är det betydelsefullt om informanterna skiljer sig åt eftersom intervjuaren får bred och generell bild om fenomenet i fråga, menar Repstad.

4.3.2 Presentation av intervjupersoner

Här kommer jag att kortfattat återge informanternas livssituation, arbetssituation och boendesituation.

Mirsada: Mirsada är en kvinna i femtioårsåldern. År 1993 kom hon till Sverige som flykting med sitt barn. Just nu bor hon tillsammans med sin man i ett fint hus i en förort av Höörs kommun där det endast finns svenska grannar. Mirsada kommer från Bosnien och Hercegovina, huvudstaden Sarajevo. Hon har en gymnasieutbildning och arbetade tidigare som postkontorist i 14 år. Idag arbetar hon inom ett annat yrke, på en vårdanstalt som vårdbiträde. Hon har ingen fast anställning utan arbetar som vikarie.

Husnija: Husnija är en man i femtioårsåldern. Han kom till Sverige år 1996 efter krigets upphörande för att han hade sin familj här, sin fru och ett barn som flydde till Sverige år 1993. Husnija kommer från Bosnien och Hercegovina, huvudstaden Sarajevo. Idag bor han tillsammans med sin fru i en förort av Höörs kommun i ett område där man inte kan finna andra etniska grupper av människor utan endast svenska invånare. Han har bott i Sverige i nio år. Han har en fast anställning på ett växthus sedan år 1997. Hans tidigare yrke är svarvare med vilket han arbetat i tolv år.

Edina: Edina är en kvinna som är fyrtioåtta år gammal. Hon kom till Sverige år 1993 på grund av kriget i hennes land Bosnien och Hercegovina. Edina kommer också från huvudstaden Sarajevo och har bott i Sverige i tolv år. Hon bor tillsammans med sin son i ett trevligt bostadsområde i Höörs centrum där man kan finna en blandning av både svenska och utländska människor där majoriteten utgör de svenska invånarna. Edina har gymnasieutbildning och har i sitt land arbetat i tio år på ett apotek där hon erhållit gedigna yrkeserfarenheter. Idag är hon fast anställd på ett apoteksföretag.

Sabina: Sabina är en kvinna som är fyrtiosju år gammal. Även hon kom till Sverige år 1993 som flykting med sina små barn och man. Just nu bor hon i en fin lägenhet i Höörs centrum, i ett område där det bor en blandning av både svenskar och utländska människor. Hon kommer från Bosnien och Hercegovina, en stad som heter Sanski most. Sabina har en laboratorieutbildning och har i tio års period arbetat på ett laboratorium i hemstaden. Idag arbetar hon inte med sitt tidigare yrke. Hon har en fast anställning inom äldreomsorgen där hon förbereder och serverar mat åt gamla människor.

4.3.3 Genomförande

Kvalitativ intervju

Den första kontakten med de intervjupersonerna tog jag via telefon. När jag hade bestämt mig för urvalet gick jag direkt till min mor eftersom jag visste att hon känner mer äldre bosniskt folk än jag själv. Hon gav mig telefonnummer till de invandrarpersoner som jag så småningom ringde upp. Först och främst berättade jag om mitt projekt som jag håller på med på min högskola samt mitt syfte. Därefter frågade jag om jag kunde få möjlighet att träffa dem och utföra en intervju. Samtliga var intresserade att delta i intervjun och visade engagemang och nyfikenhet för studien. Platsen för intervjuernas genomförande bestämdes av informanterna eftersom jag tog hänsyn till deras önskemål. Dessa intervjupersoner kände alla varandra eftersom de bodde i samma stad men i olika områden. I min tidigare uppsats utfördes intervjuerna i en av de tre kvinnornas hem. Men vid detta tillfälle genomfördes intervjuerna i respektive informanters hem. Intervjuerna baserades på semistrukturerade informella informantintervjuer, då jag använder mig av intervjumanual utan fasta frågor eller svarsalternativ. Detta gör jag på grund av att informanterna ska kunna ha möjlighet att själva berätta hur de upplever sin integration och för att de skall själva styra utvecklingen av intervjun. Varje intervju varade ungefär en och en halv timme och i samband med de utförda intervjuerna satte jag mig direkt framför datorn, översatte intervjuerna och därmed bearbetade datamaterialet då det var helt färskt. Detta gjorde jag eftersom jag tänkte på att huvudsaklig data inte skulle gå förlorad och bli bortglömd.

Eftersom jag själv kommer från Bosnien och talar flytande samt förstår det bosniska språket har intervjuerna genomförts på informanternas hemspråk, vilket visade sig vara en resurs allteftersom undersökningspersonerna önskade detta. De påpekade att modersmålspråket ger dem möjlighet att uttrycka sig spontant och naturligt samtidigt kände de att det skulle vara mycket konstigt om de talade på svenska med mig. Det blir också mycket lättare och säkrare att prata om väsentliga saker, menar de. Sedan översatte jag dessa intervjuer till svenska och därför kan det vara av

stor betydelse att konstatera att denna översättning framställd på det svenska språket inte kan vara identisk med de intervjuades eget språk. Emellertid kommer jag att ansvara för denna översättning. Jag har inte använt mig av en ljudbandspelare eftersom de intervjuade inte ville bli inspelade på denna. Detta var en nackdel för mig eftersom studiens syfte är att fånga informanternas känslor och värderingar då nyanserna och värdefull information kan gå förlorad. Istället försökte jag att anteckna allt som sades och ifall jag missade någonting viktigt visste jag att jag alltid kunde på ett eller annat sätt nå mina informanter för att få information som jag är osäker på och som jag eventuellt missförstod.

4.3.4 Bearbetning och analys

Bearbetning av datamaterialet grundas på en helhetsförståelse och helhetstolkning av mitt slutgiltiga empiriska resultat. Sedan undersöker jag om informanternas uttalanden stämmer med såväl de teoretiska argument som tidigare forskning. Utifrån informantpersonernas utsagor skapar jag en tolkning. Jag utgår ifrån en helhetsförståelse av de skilda tolkningar som framkommit då jag söker efter det fundamentala som återgivits i resultatet, alltså en företeelse som eventuellt återkommit flera gånger i empirin och kan ses som gemensamt för de framställda skildringarna och av den anledning betraktas som väsentligt. Alltså analysen av de redovisade resultaten grundar jag på Kvales exempel på så sätt att jag först och främst och flera gånger läser igenom hela intervjumaterial för att försöka få en helhetsbild av detta. Sedan går jag tillbaka till de enskilda teman och uttalanden då jag försöker hitta deras betydelse och innebörd. Därefter återgår jag igen till datamaterialet med utgångspunkt i en mer reflekterad helhetstolkning. (Kvale, 1997). Det är således i analysen som jag kommer att visa om uppsatsens syfte har uppnåtts, vilket är att fördjupa förståelsen för hur de bosniska invandrarna upplever integration i det svenska samhället. Det uppvisar jag genom den helhetsförståelse som jag kommer fram till utifrån tolkningar av de olika invandrarpersonerna. Jag försöker uppnå förståelse och insikt om de faktorer som är väsentliga för en invandrars integration men också de faktorer som motverkar att den enskildes integreras.

4.3.5 Presentation

Intervjuerna presenteras i flytande text istället för att skriva ner ord för ord eftersom mina informanter kommer att använda sig av modersmålspråket bosniska. Det betyder att det inte går att skriva deras utsagor ordagrant. Jag har förut påpekat att jag inte kommer att använda mig av en ljudbandspelare, vilket gör att det inte riktigt går att använda sig av direkta citat.

4.4 Etiska överväganden

I all form av samhällsforskning bör forskaren ha och visa respekt för medmänniskor. Människorna skall således inte göras till medel för att målen inom forskningen skall uppnås. De som intervjuas skall ha rätt till sin psykiska och fysiska integritet och värdighet. Här spelar konfidentialiteten och tystnadsplikten en väsentlig roll. Som forskare måste jag utlova informanterna att ingen annan förutom jag själv kommer att få reda på vem de intervjuade är. De intervjuade ska själva ta ställning till om de vill

delta och intervjuerna kan avbrytas när som helst om informanterna kräver det. En kvalitativ metod kan innefatta såväl dold observation som öppen. När det gäller dold observation medför det vissa etiska problem allteftersom de observerade inte har gett sitt samtycke och givit oss tillåtelse för denna observation. Det finns också forskare som har för syfte att studera hälsotillståndet hos arbetslösa och undersöker detta genom att hitta information i soporna. (Holme & Solvang, 1996).

Ur etisk aspekt skall man undvika att inblanda människor i forskning utan deras samtycke, att pressa människor att delta, att undanhålla forskningens egentliga syfte, att förleda undersökningspersoner genom att medvetet ge dem felaktig information, att man försöker få dem att företa handlingar som försvagar deras självförtroende, att åsidosätta självbestämmanderätten, att utsätta undersökningspersoner för fysisk eller psykisk stress och påtryckningar, att tränga in i människors privatliv, att undanhålla fördelar, att inte ge de utforskade en hygglig behandling och inte visa dem hänsyn och respekt. När en forskare strävar efter sociala förändringar i samband med de undertryckta individerna i samhället bör han eller hon utgå ifrån vissa etiska principer, såsom medkänsla och solidaritet, förankra uppbyggnaden av kunskaperna i de utforskades liv och ta hänsyn till deras rätt att behålla sin självuppfattning och syn på verkligheten, medvetandegöra sig själv och andra, att pröva och utvärdera åtgärder på fältet, återföra kunskaper, ge de utforskade möjlighet att delta. Mobilisera egna resurser och kämpa för det man tror. Vidare bör man också sträva efter ärlighet och sanning. Därför ställs det krav på tillvägagångssätt och framställningsform, bland annat överensstämmelse med verkligheten, kravet på objektivitet. En forskare bör och ska kunna dokumentera de påståenden och slutsatser och likväl ha belegg i källor, referenser, siffermaterial. Däremot om den utforskade kräver att källan inte skall uppges är det viktig ur en etisk aspekt att inte göra det. Siffermaterial som genomdriver sociologens egna teorier och hypoteser skall inte undanhållas. Forskaren bör för läsarna förklara och belysa sina egna värderingar. Urvalet av data ska göras systematiskt och tillvägagångssättet måste vara pålitligt vilket betyder att man måste vara ytterst noggrann vid användning av data. Resultaten skall uppvisas på ett sätt som möjliggör kontroll och kritik. Forskningen skall dock bidra till utveckling av kunskaper. Vid analysarbeten skall en sociolog undvika att stjäla andras idéer, teorier och hypoteser och plagiera andras arbeten. Citaten sätts inom citationstecken och källorna anvisas. (Halvorsen, 1992)

Under studiens gång har jag så gott som möjligt följt dessa råd och regler. Vid den första kontakten med mina informanter betonade jag att det de talar om för mig kommer inte att föras vidare, utan det gäller bara en forskningsuppgift som kan vara av betydelse. Jag informerade även att deras namn kommer att vara anonyma om de intervjuade önskar det och garanterade dem konfidentialitet, vilket innebär att det är endast jag som vet de utsagor de förmedlar till mig och äger all information. En av informanterna ställde anspråk på att namnet skulle fingeras. Informanterna har fått reda på undersökningens syfte, hur materialet kommer att användas samt att uppsatsen är genomförd under Blekinge Tekniska Högskola, att intervjutillfället kan avbrytas när som helst och att känsliga ämnen inte behöver tas upp om de intervjuade begär det. Informanterna har godkänt detta och därmed ställt upp på intervjugenomförande. Innan jag startade med intervjuerna delade jag ut intervjumanualer till var och en av informanterna så att de i förväg skulle få reda på de kommande frågorna. Detta gjorde jag eftersom informanterna har betonat betydelsen av de uppställda frågorna allteftersom dessa kräver en betänketid för att kunna svara på ett bra och

tillfredställande sätt. De har likväl fått möjligheten att läsa igenom sina återgivningar efter sammanställningen av intervjuerna.

4.5 Tillförlitlighet

Om mina resultat ur intervjupersonernas berättelser ska vara reliabla (trovärdiga) måste de vara relevanta för min problemställning. Ett bra sätt som kan visa en öppenhet inför trovärdigheten är då att jag i avrapporteringen anger hur jag ställt mina frågor och följdfrågor, vilket jag gör genom att tillföra en intervjumall som bilaga. När man ska tala om validitet vid kvalitativa metoder handlar det om det som jag i början av min undersökning avsåg att undersöka och som jag hade som mitt syfte, det vill säga hur de fyra bosniska invandrarna upplever sin integration i det svenska samhället. Om resultaten som kommit fram är relativa för den frågeställning som jag hade i början av undersökningen då kan man säga att data är giltiga (valida). Mina data blir dock giltiga om jag studerat det jag inledningsvis hade för avsikt att studera. Alltså om forskarens frågeställningar inte varit besvarade betyder det att han har forskat utanför det problemområdet som han i början avsåg att undersöka och då kan man säga att studiet inte har någon validitet.(Trost, 1993).

4.6 Styrkor och Svagheter

4.6.1 Styrkor

Som jag tidigare nämnt beror valet av den kvalitativa metoden på att mitt syfte med studiet är att undersöka de bosniska invandrarnas syn och upplevelser av integration. Därför grundas analysen på semistrukturerade informella informantintervjuer, då jag använder mig av intervjumanual utan fasta frågor eller svarsalternativ. Detta gör jag på grund av att informanterna ska kunna ha möjlighet att själva berätta hur de upplever sin integration och för att de själva skall styra utvecklingen av intervjun. Fördelen med detta är att jag kommer fram till en bättre förståelse och därmed en ökad kunskap om fenomenet. En informell intervju är ett sätt genom vilket man skaffar sig och får en ny sorts kunskap vilket skulle bli omöjligt om jag försökte få denna kunskap på något annat sätt. Mitt mål är att förstå varför saker förhåller sig som de gör och hur informanterna upplever sin integration. Det eventuella urvalet av personer och deras uttalanden ska i mina slutgiltiga resultat ge mig svar på det som var jag är ute efter, samt en bättre förståelse av fenomenet i fråga och därmed en ökad kunskap av företeelsen. Denna informella intervju möjliggör en närhet till undersökningensheter, då jag får en möjlighet att observera hur människorna betar sig i sin egen miljö och utifrån deras kroppsställningar, uttryckssätt kan jag komma till en ny kunskap. Detta är något som skulle vara otänkbart om jag inte var närvarande. Närbkontakten till undersökningenspersonerna ger mig en bättre uppfattning av den enskildes livssituation och därmed en bredare bild av företeelsen. Här får jag då en fullständig förståelse av den sociala processen. (Holme & Solvang, 1996).

4.6.2 Svagheter

Enligt Repstad är en ljudbandspelare mycket bra hjälpmedel som man kan använda sig av i kvalitativa undersökningar. Fördelen med bandspelare är att man koncentrerar sig

på vad informanterna säger och det bidrar till att man alltid kan ställa följdfrågor. Denna är till stor hjälp vid min senare bearbetning av det insamlade materialet och är ett väsentligt verktyg som bidrar till att en sociolog genom att aktivt och uppmärksamt lyssna på de intervjuade förbättrar sina kunskaper som intervjuare. Om man dock väljer att utesluta ljudbandspelare i den kvalitativa metoden är det en nackdel för forskaren om denna utforskar informanternas känslor och värderingar eftersom nyanserna och värdefull information kan gå förlorad. (Repstad, 1999). Den kvalitativa metoden utgår ifrån användningen av en ljudbandspelare men svagheten kan vara om de intervjuade inte tillåter att spelas in på en sådan. I min undersökning har informanterna inte gett mig denna tillåtelse då de kände att det endast skulle vara störande. Repstad framhåller emellertid att det kan finnas nackdelar med ljudbandspelare då han menar att många respondenter inte tycker om eller störs av att bli inspelade. En ljudbandspelare kan således negativt påverka själva situationen, sålunda uppstår det tröghet och att respondenten inte uttrycker sig så som den annars skulle ha gjort om man använde sig av anteckningar. Avslutningsvis understryker Repstad att vid avtalade kvalitativa intervjuer kan det vara en fördel att använda sig av ljudbandspelare. Vid spontana samtal är det dock mindre fördelaktigt med en sådan. (Repstad, 1999).

En annan nackdel kan vara att en forskare vid informella intervjuer ställer sig på samma nivå som den intervjuade. Att en sociolog utgår ifrån dessa tillvägagångssätt är att detta gör det möjligt att få de betydelsefulla kunskaper som annars inte skulle kunna bli åtkomliga. Trost betonar emellertid att dessa självfallet inte står på samma nivå eller är jämställda utan informanten är expert på sig själv och därför står han eller hon på en högre nivå än intervjuaren. När det gäller intervjuaren så är han eller hon expert i sitt yrke. (Trost, 1993). En forskare bör tänka på detta när han eller hon bevistas vid intervjutillfället.

5. DEN EMPIRISKA STUDIEN

Här följer det framkomna resultatet från intervjuerna med de fyra bosniska invandrarnas upplevelser av integration i det svenska samhället. Jag inleder kapitlet med informanten Mirsada, därefter Husnija, sedan kommer Edina och avslutningsvis Sabina. Mina första frågor i intervjumallen handlar om hemlandet och Sverige. Därefter följer frågor som handlar om arbetsmarknadsintegration, boendeintegration, subjektiv integration, medborgerlig integration och social integration.

5.1 Mirsada

5.1.1 Hemlandet och Sverige

När jag frågar Mirsada om hon har någon släkt här i Sverige, förutom hennes man och dotter, svarar hon, att den enda släkten hon har här är bror och syster med sina familjer. Släkten som är kvar i hemstaden är hennes två systrar med sina familjer och far samt släkt som tillhör hennes man men också de som bor i andra städer i Bosnien. Mirsada framhåller att hon saknar hela sin släkt och varje år brukar hon resa ner för att besöka dem. Hon menar att just nu är det som om hennes liv handlar om, att leva i Sverige, längta efter hemlandet. Hon betonar dock att framförallt det är släkten hon mest saknar. Mirsada menar att hennes liv inte tillhör detta land, det kommer aldrig att göra det heller. Hon vet att hennes plats är i Bosnien där hon är född och uppväxt, där hon en dag kommer att återvända. Hon säger att det är hennes högsta önskan och ibland är hon jätterädd att det aldrig kommer att inträffa. Vidare berättar hon att hon på sätt och vis är tvungen att vara här eftersom om hon reser tillbaka nu skulle det uppstå svårigheter att överleva.

I sitt land har hon arbetat på ett postkontor och är osäker om hon skulle kunna få tillbaka sitt arbete. Hon menar att man först och främst prioriterar de som var kvar under krigsförloppet och inte flydde ifrån detta. Sedan handlar det också om de låga lönerna, vilket skulle medföra negativa konsekvenser för hennes liv. Hon anser också att det är osäkert om hennes man skulle kunna få tillbaka sitt tidigare arbete eftersom samma sak gäller för honom. De skulle förmodligen klara sig att bo i Bosnien om de visste att båda kunde få ett arbete eftersom det skulle hjälpa dem att överleva ekonomiskt. Men Mirsada och hennes man är osäkra på att hur det skulle bli om de flyttade och därför väljer de att vänta ett tag tills de bestämmer sig för att återvända. Mirsada framhåller att det skulle vara bra om hon pensionerades och menar att det skulle hon gärna vilja att det verkligen skedde så snart som möjligt, eftersom det skulle bidra till återvändningen till sitt land och sina släktingar. När jag frågade om fördelarna och nackdelarna av att ha sin släkt här i Sverige, betonar hon att fördelarna är att man på sätt och vis kan känna sig hemma och det är släkten som fungerar som hennes enda nätverk. Den enda kontakten med svenskar har hon på arbetsplatsen där hennes nätverk avgränsas. När man har sin släkt här får man en viss hjälp och råd. Individerna känner sig inte helt förvirrad och vilse. Att ha släkt eller vänner från sitt eget land som eventuellt bott i Sverige en längre tid än hennes familj är också något som kan vara av avgörande betydelse allteftersom viktig information kan bli förmedlad för de nyanlända. När det gäller nackdelar hävdar Mirsada att det inte finns några specifika, hon menar att det är viktigt att släkten är här. Detta menar hon oavsett om andra

möjligtvis skulle påstå att slakten är en börda för dem när slakten exempelvis inte integrerats tillräckligt i samhället.

När jag frågar Mirsada hur hon tycker att det är att leva i Sverige svarar hon att hon tycker att hennes levnadsförhållanden är mycket bättre än de hon haft i sitt eget land och anser att det är mycket lättare att leva. Möjligheterna till frihet att välja är omfattande. Det har inte funnits några förväntningar hur livet i Sverige skulle vara eftersom när hon först anlände hit tänkte hon inte på att hon skulle stanna här så länge tid utan hennes tankar gick ut på att kriget skulle upphöra snabbt vilket skulle innebära ett återvändande till hemlandet.

5.1.2 Arbetsmarknadsintegration

Under Mirsadas första år i Sverige har hon gått på olika språkutbildningar, såsom SFI-utbildningen vilket är ett krav när man bosätter sig i det svenska samhället, påstår hon. Sedan har hon genomgått olika kurser på Komvux där hon också har tränat och vidareutvecklat sina språkkunskaper. Den utbildningen som hon haft i sitt ursprungsland är gymnasieutbildning. Hon uppger att hon även i två års tid studerat socialt arbete men dessvärre inte avslutat utbildningen. Mirsada har i Sverige haft korta anställningar på skilda fabriker vid två olika tillfällen under två års tid, vilket inte heller har varit hennes tidigare arbete. Innan dessa arbetstillfällen har hon för det mesta praktiserat på varor- och klädaffärer eller mat- och restaurangställen. Därefter talar hon om när hon och arbetsförmedlingen var säkra på att hon hade lärt sig det svenska språket tillräckligt nog för att kunna börja arbeta, fick hon olika förslag på vilka möjliga yrkesområden som fanns. Hon hade en önskan om att få arbeta med sitt tidigare yrke som var på ett postkontor, men eftersom hon själv var osäker på sina språkkunskaper har hon inte försökt att söka ett arbete. Hon framhåller emellertid att hon började tänka på att istället ansöka om en praktikplats på ett postkontor för att utveckla sina språkkunskaper där, lära sig arbetsfunktionen och senare skulle detta möjliggöra en eventuell anställning. Vid ett tillfälle ansökte hon om en praktikplats på ett postkontor, men fick då svaret om att hon endast kunde arbeta med utdelning av post. Mirsada gav de ett negativt svar då hon påvisade att det inte var det hon ansökte om och om hon verkligen ville hålla på med utdelning av post skulle hon förmodligen söka detta arbetsområde istället för det hon inledningsvis sökte. Hon tänkte länge på vilka andra arbetsalternativ hon kunde tänka sig arbeta med. Därefter vände hon sig till arbetsförmedlingen som gav henne olika förslag på yrkesområden. De talade om för henne att många människor kommer att pensioneras inom en snar framtid inom vård och omsorgen, vilket kommer att resultera i efterfrågan av arbetskraft. Således kommer många utbildningar att startas på grund av att det behövdes utbildad personal inom vården. Men innan hon skulle börja med utbildningen förslog de att det skulle vara mycket bra om hon också fick praktiska kunskaper och erfarenheter för att se om hon kan klara av att arbeta inom vård och omsorgen.

Eftersom hon inte hade något arbete eller någon annan sysselsättning var hon tvungen att göra någonting för att kunna försörja sig. Därför bestämde hon sig för att ta emot denna praktikplats, vilket hon gjorde mot sin egen vilja, eftersom hon påvisade att hon tidigare sagt att hon aldrig skulle vilja och önska sig arbeta inom vård och omsorgen. Men nu var hon bara tvungen. Hon började således praktisera på en vård och omsorg institution där hon tog hand om gamla och sjuka människor, men säger att hon inte alls trivdes med de arbetsuppgifter hon fick uträtta där och därför inte mätte så bra. Hennes arbetskolleger har mottagit henne på ett positivt och trevligt sätt och

hon har inte upplevt någon slags diskriminering. Hon hade det särskilt svårt i själva början men efter en månads tid började hon bli lite mera van. Slutligen fattade hon ett beslut om att hon i alla fall kunde försöka utbilda sig och få en utbildning inom detta yrkesområde. Självfallet var utbildningen inte heller hennes bästa valalternativ, men även vid detta tillfälle hade hon inte något annat val utan bestämde sig för och mottog den eventuella utbildningen som erbjöd henne. Hon berättar att hon trivdes på sin utbildning där hon fick lära sig värdefulla kunskaper och avslutade denna med väldigt bra betyg. Just nu arbetar hon på en vårdanstalt med olika slag av arbetsuppgifter, både med sjuka och gamla människor. Denna anställning erhöll hon för ungefär tre månader sen och handlar om ett års arbete vilket innebär att det inte är en fast anställning. Mirsada tycker att hon har haft tur. Hon säger att det var en man som kände henne sedan tidigare när hon praktiserade på olika ställen som gav förslaget till arbetsförmedlingen att hon kunde jobba i hans ställe eftersom han bestämde sig för att ta ett friår.

I min tidigare undersökning hade hon inget jobb då hon fortfarande sökte efter ett. Arbetsförmedlingen har förut informerat henne om att det inte fanns några lediga arbeten. De sa till henne att nu har man utbildat alltför mycket vårdpersonal, men de förmodar att ännu fler kommer att pensioneras, vilket kommer antagligen att bidra till hennes möjligheter till ett arbete. Då talade hon om för dem att när den tiden kommer, kommer hon själv att bli pensionerad. Hennes dåvarande situation upplevde hon på ett mycket negativt sätt då hon på ett sätt och vis kände sig lurad men också diskriminerad. Hon anser att arbetsgivarna huvudsakligen prioriterar svenska arbetstagare och ser det som en diskriminering.

5.1.3 Boendeintegration

Mirsada berättar att i sitt hemland bodde hon i Sarajevos gamla område i ett hus tillsammans med sin man, sitt barn och sin mans föräldrar som bodde en våning under dem. De hade ett helt normalt liv under goda levnadsförhållanden eftersom både hennes man och hon arbetade på ställen där man tjänade höga löner vid den tiden. Hon berättar att hon bodde i ett bra område där hon trivdes. I Bosnien är det också precis som i Sverige viktigt att bosätta sig i fina och hyggliga område och man vill helst inte bo i närheten av exempelvis zigenare, något som hon gjorde. Trots det trivdes hon då hon och menar att det är ett normalt fenomen i vår värld och vi borde acceptera varandra eftersom vi är alla människor och på det sättet skiljer vi oss inte från varandra. Mirsada kan förstå svenskarna att de inte vill blanda sig med andra etniska grupper eftersom hon själv har den erfarenhet. Vidare framhåller hon betydelsen av att lära sig om andra kulturer för att sedan kunna bedöma andra etniska ursprung. Detta har hon själv lärt sig när hon kommit till Sverige, vilket hon annars inte skulle kunna om detta krig aldrig uppstod. Att ha invandrare i ett land innebär att nya kunskaper skapas och tidigare åsikter förändras, menar hon, och tycker att hon själv har ändrat sin syn på de människor som hon tidigare haft förutfattade meningar om. Därför är det viktigt att bo med blandade etniska ursprung för att på så vis få möjligheter till nya kunskaper och varje förnuftig människa borde tänka på detta. Men självfallet innebär detta inte att hon inte tänker på ett bra val av ett boende. Hon påstår att det inte spelar någon stor roll om andra etniska ursprung bor i närheten av henne, men önskar dock och vill framförallt bo i ett hus i ett bra område. Ett bra område för henne är att bo i naturen med egen trädgård, alltså inte i mitten av centrum.

Mirsada framhåller att det kan vara betydelsefullt att bo tillsammans med sina landsmän då hon menar att individen känner sig hemma, men det är ingenting som hon eftersträvar. Hon har tidigare nämnt att det inte någon betydelse vem det är som bor i hennes grannskap. Släkten är däremot av central betydelse och hon tycker att dessa skall bo tillsammans eller i närheten av varandra. Att hon tycker detta är viktig beror på att slakten i hennes land huvudsakligen prioriteras då man tar hand om varandra i nödsituationer eller andra sammanhang och därför är det något som har betydelse även här i Sverige. Att bo med svenskar är däremot ett privilegium, menar hon, eftersom det kan bidra till utveckling av ett socialt umgänge. Hon understryker dock att det handlar också om den subjektiva känslan, alltså att själv vilja umgås och skapa sociala kontakter då ett boende med bara svenskar i detta fall inte har någon betydelse. Idag bor hon i ett svenskt grannskap och det är en miljö som enligt hennes beskrivning anses lämpligt och hyggligt. Hon trivs bättre än då hon bott i en lägenhet och det var hennes önskan att flytta till ett hus med en egen trädgård samt ha möjligheter att hålla på med trädgårdsarbete. Detta är enligt henne väldigt roligt och spännande hobby. Hon tycker att hennes levnadsförhållanden är mycket bättre än de hon haft i sitt eget land och anser att det är mycket lättare att leva. Möjligheterna till frihet att välja är omfattande. Mirsada har inte haft några förväntningar hur livet i Sverige skulle vara eftersom när hon först anlände hit tänkte hon inte på att hon skulle stanna här så länge tid utan hennes tankar gick ut på att kriget skulle upphöra snabbt vilket skulle innebära en återvändning till hennes land.

5.1.4 Social integration

Mirsada bor alltså i ett grannskap med bara svenskar, men påstår att hon själv inte umgås med dem. Hon betonar att alla är mycket trevliga mot henne och hennes familj, vilket hon uppskattar högt, men säger att svenskar uppträder på ett helt annorlunda sätt än hennes egna landsmän. Svenskar håller sig vanligtvis på distans och denna distans innefattar även kontakter med alla bland de infödda, eftersom detta är en del av den svenska kulturen. Ifall de skulle vilja skapa ett umgänge med henne skulle hon ändå själv hålla sig på distans. Mirsada hävdar att anledningen till detta är att hon själv är en person som inte skapar stora sociala kontakter och nätverk, utan håller sig till den gemenskap som hon sedan tidigare bildat. Hon umgås inte heller med sina landsmän, utan har endast bekanta som hon då och då besöker. Hennes man däremot är den som mest umgås med landsmännen och för det mesta är det bara för hans skull hon brukar följa med till de bosniska familjerna. Vidare påstår hon endast har mer kontakt med svenskar har hon på arbetsplatsen än på andra ställen, exempelvis mötet med hennes grannar eller med svenskar ute i affärer, bank, hos läkaren, och andra kontexter. När jag frågar henne om det finns någon skillnad i hennes sätt att vara och umgås med svenskar, landsmän i Sverige, andra invandrare och de som är kvar i hennes hemland, hävdar hon att när hon talar med svenskar måste den enskilde tänka på att uttrycka sig rätt, när man vill yttra någonting. Med sina landsmän känner hon sig självfallet avslappnad och samtalen flyter spontant och naturligt. Den sociala gemenskapen på arbetsplatsen tycker hon är tillräcklig, eftersom hon inte heller vill skapa en social gemenskap utanför arbetsplatsen. Hon föredrar dock och begränsar sitt sociala umgänge till sin släkt, då hon anser att det är med slakten individen kan slappna av och säga saker utan att tänka på de konsekvenser detta kan leda till. Hennes släkt är hennes bästa vänner som hon kan förlita sig på och få hjälp av i nödsituationer.

När jag frågade henne om hon anser att socialt nätverk är viktigt för hennes egen integration i samhället, påstår hon att det är självfallet av stor betydelse. De kontakter man har kan hjälpa den enskilde på många olika sätt, exempelvis att erhålla en arbetsmöjlighet men också kan det bidra till att man utvecklar ytterliggare sitt nätverk. Men hon betonar de svårigheter att skaffa sig ett socialt nätverk, vilket är något som man först och främst borde uppnå. Hon tror att svårigheterna är att det svenska folket har stereotypa uppfattningar om olika etniska grupper vilket gör att svenskarna inte vill umgås med dessa. Som hon även tidigare uttalat så är det av central betydelse att lära sig om andras kulturer för att sedan kunna bedöma dessa. Men hon menar också att det nödvändigtvis inte behöver förhålla sig på så vis, alltså att det sociala nätverket bidrar till högre privilegier, eftersom det handlar också om den subjektiva viljan att förverkliga detta, att kämpa för sitt eget liv. Det kan man uppnå genom att själv försöka anpassa sig till svenskarnas kultur i de viktiga kontexter vi bevistas i. Mirsada menar inte att individen skall förändra sin egen kultur, utan bara tillämpa svenskarnas kultur i de sammanhang som är avgörande för den egna integrationen, exempelvis försöka uppträda mer som svenskar när man söker ett arbete. För att detta skall förverkligas är det viktigt att den enskilde har lärt sig hur den svenska kulturen fungerar och dessa kunskaper får man när invandraren har bott i Sverige under en längre tid. När jag frågar henne om hur hon skulle kunna påverka sin sociala integration, svaret är precis det som hon tidigare nämnt, nämligen den personliga viljan att skapa ett socialt nätverk. Hon har betonat de svårigheter som framkommer vid mötet med den svenska kulturen, vilket gör att det sociala nätverket begränsas till egna landsmännen eller andra etniska grupper. Men om den enskilde vill mottas i den sociala gemenskapen handlar det om anpassningen till svenskarnas kultur, i det fallet om invandraren själv har lust och ork med. Hon menar att invandraren inte behöver förändra sin egen kultur och beteendesätt utan endast använda den svenska kulturen i de kontexter som har betydelse för att kunna accepteras i gruppen. Dessa exempel hon ger här handlar inte om henne, eftersom hon är en av de invandrarna där den subjektiva viljan till social integration är svag, men hon tror att det är genom dessa exempel som individen kan påverka på sin egen sociala integration.

5.1.5 Medborgerlig integration

När jag frågar Mirsada om hon deltar i några fritidsaktiviteter, svarar hon, att hon inte deltar i fritidsaktiviteter utanför hemmet. Det enda fritidsaktivitet hon håller på med är trädgårdsarbete hemma i trädgården. Hon framhåller att hon inte är med i någon förening heller. Vidare är hennes uppfattning att hon har erhållit alla politiska och ekonomiska rättigheter i Sverige. När jag frågar hur betydelsefullt det är för henne att ha ett arbete, hävdar hon, att det enda som är viktigt med att ha ett arbete är att man har ekonomiska möjligheter. Således är arbetet ingenting som tillfredställer henne här i Sverige då hon menar att hon inte arbetar i sitt land och inte heller med sitt eget yrke, vilket gör att hon inte riktigt trivs. Mirsada har tidigare nämnt att hon trivs med sina kolleger på jobbet, där alla är trevliga mot henne då hon inte har upplevt något slag av diskriminering. Men trots detta trivs hon inte med arbetet då hon understryker att hon inte har lust och viljan att arbeta, eftersom det hon mest tänker på är att återvända till sitt land. När det gäller frågan om hon känner sig delaktig i samhället svarar hon med ett negativt svar då hon inte deltar i några möten som hon många gånger blir inbjuden till. Det handlar om exempelvis möten i hennes boendeområde och som gäller

beslutsfattanden. Hon påstår att hon aldrig varit där. Den enda delaktighet hon känner är då när det gäller partiröstning eftersom hon tycker det är viktigt för sin egen skull att rösta. Ett svenskt medborgarskap betyder inte så mycket för henne, hon menar att hon inte känner sig mer svensk. Det erbjuder dock en hel del privilegier för den enskilde, exempelvis att köpa materiella saker på avbetalning eller när man ska resa. Ett svenskt pass betyder mycket när man ska resa eftersom Sverige är med i den europeiska unionen medan Bosnien står utanför denna gemenskap.

5.1.6 Subjektiv integration

Enligt Mirsada innebär integration demokrati, jämlikhet och att man är accepterad i det svenska samhället. Det handlar först och främst om den egna subjektiva viljan till integration men också om att samhället bör medverka och arbeta med integrationsfrågor för att på så vis hjälpa invandrarna att integreras. Hon påstår att hon själv inte känner sig integrerad helt och fullständigt. För att vara integrerad måste man vara delaktig i alla integrationsfärer, då hon menar att ha ett arbete betyder inte att individen har integrerats i samhället. Man måste vara integrerad i alla integrationsdimensioner, såsom arbetsmarknadsintegrationen, den sociala integrationen, medborgerliga integrationen, alltså vara delaktig i alla frågor, social integration, det vill säga att ha ett brett umgänge och utveckla sitt nätverk, den subjektiva integrationen, alltså man måste själv känna sig integrerad och kämpa för sin integration i samhället och sist men inte minst boendeintegration, det vill säga ha möjligheter att välja sin boendemiljö eller område. Mirsada framhåller dock att hon har blivit integrerad till en vis grad, bland annat på arbetsmarkanden, hon har fått välja ett för henne lämpligt boende och anser att hon har fått alla politiska möjligheter. För att vara fullständigt integrerad måste den enskilde vara integrerad inom alla integrationsdimensioner samt vara fullkomligt accepterad i det svenska samhället. Hon betonar att invandrarna i alla fall den första generationens invandrare möjligtvis kommer att bli integrerade efter flera generationer men inte än. Möjligheterna att påverka sin integration finns, men hon understryker att integration inte är något hon tänker på. Mirsada betonar att hon inte har kommit till Sverige för att det var hennes högsta önskan, utan för att hon har varit tvungen till det. En individ som vill integreras måste primärt lära sig det svenska språket och sedan försöka hitta ett arbete. Detta beror huvudsakligen på individen själv, alltså den personliga viljan, men till en stor del det svenska samhället som skall och bör hjälpa till med en invandrades integration. Det Mirsada skulle vilja ändra på, är att det svenska samhället hjälper invandrare som vill återvända till sina hem. Många invandrare däribland hon själv vill flytta tillbaka men man avstår ifrån det eftersom invandrarna tänker på de negativa konsekvenser och svårigheter att överleva när de börjar ett liv i sitt land. Nu är de bara tvungna att leva i Sverige och vem vill inte leva i sitt eget land.

När jag ställer frågan hur hon upplever att hon själv har förändrats av att flytta till Sverige, hävdar hon att hon har säkert förändrats men det är man vanligtvis inte medveten om. Hon har levt i Sverige i tolv år och har mottagit allt som är positivt med svensk kultur, då hon tycker att det mesta är positivt jämfört med hennes egen kultur. Hon tror att de kulturella skillnader beror på skilda mentaliteter i respektive länder. Folket i hennes land är inte så trevliga som svenskarna är och det finns stora skillnader i mötet mellan svenskarna och i mötet med hennes landsmän. Mirsada upplever sig själv lite annorlunda nu än i sitt ursprungsland, hon tror att det beror på att hon har

bott tolv år i Sverige. Människor förändras också med ålder, men hon anser att en annan kultur kan inverka en hel del på individen om man bevisats i den nya kulturella miljö en längre tid. Idag ser hon sig själv på det sättet att hon har exempelvis mindre social gemenskap, såväl vänner som sin släkt. Hon har ett lugnare liv, då hon tror att det har den svenska kulturen medfört. Mirsada känner inte att hon behöver ändra sig för att passa in i samhället, då hon menar att en individ inte skall ändra sig. Det är alltså omöjligt att förändra exempelvis sin kultur och tradition, då detta är något man blivit uppväxt med och fullständigt internaliserat. Men den enskilde kan eventuellt anpassa sig till svenskarnas kultur i de väsentliga sammanhang man bevisas i. Hon menar att det är just det hon oftast gör när hon vistas på bland annat arbetsplatsen, möten med grannar eller affärer, men när man är hemma eller med sina landsmän utövar den enskilde kontinuerligt sin egen kultur och normer. Hon menar emellertid att svenskarnas normer, kultur och tradition kan accepteras men de kan omöjligen mottas helt och fullständigt. När jag frågar Mirsada om hon upplever att det är någon skillnad mellan hur svenskar och andra personer från hennes hemland ser på henne, framhåller hon att det finns säkert skillnader. Antagligen ser svenskarna henne annorlunda än personer från hennes hemland, det vill säga hon är främling för svenskarna men hennes landsmän kan förmodligen se henne precis som alla andra invandrare ömsesidigt ser varandra. Detta är bara iakttagelser, då hon konstaterar att hon inte har upplevt någon skillnad hur de ser på henne och således kan inte yttra något exakt. Slakten upplever inte att hon har förändrats, hennes personlighet eller hennes uppträdande, hon är en person precis som förut i tiden. När hon är med sin släkt i sitt land anpassar hon sig till de kulturella normer och regler där. När den enskilde befinner sig i Sverige anpassar man sig till denna kultur här och i den bemärkelsen kan betraktas vara förändrad. Slakten skulle förmodligen uppleva henne som förändrad om de befann sig i de kulturella och sociala kontexterna i Sverige, eftersom här följer Mirsada de kulturella normer och regler, vilka skiljer sig från det egna landets.

5.2 Husnija

5.2.1 Hemlandet och Sverige

Den enda slakten Husnija har i Sverige är den avlägsna slakten men han påstår att han är väldigt glad över att de finns här fast de inte är hans närmare släkt. Slakten som är kvar i hemstaden är hans syster med sina familjer och mor. Han betonar också att han har även släkt som tillhör hans fru men också de som bor i andra städer i Bosnien. Alla betyder mycket för honom och han skulle gärna vilja få tillbaka den tiden då alla var tillsammans och umgicks med varandra. Det är mest det han saknar vilket inte riktigt är på så vis i Sverige, då han menar att man inte umgås på samma sätt. Varje år brukar han resa till sina släktingar och han upplever det väldigt spännande, alltså att ha olika alternativ, då han menar att kunna finnas på två platser året om. Fördelen att ha släkt i Sverige är för Husnija att få den känsla som man förut i tiden haft, alltså känslan av att vara hemma. Han hävdar att han vill ha ett normalt liv, det vill säga hans tidigare liv och det är svårt att upprätta det i det nya landet, speciellt om inte hela slakten är här. Men ändå räcker det med den begränsade slakten för att man ska må bättre. När jag frågar honom om det finns några nackdelar med att ha släkt i Sverige, anser han att det inte finns några nackdelar, det är viktigt att ha sin släkt här.

När jag frågar vad är hemma för honom, framhåller han att det är självfallet i hans hemland och det är dit han en dag kommer att återvända. Han påstår dock att det känns mycket tryggare i Sverige och han ser det oftast som ett andra hem på grund av den säkerheten man känner här. Denna omfattande trygghet har han inte kunnat få i sitt land, eftersom kriget medförde att den enskilde börjar tänka på saker som man tidigare inte gjort. Man har också förlorat förtroende för andra människor, konstaterar Husnija. Men förtroendet till människor, framförallt det svenska folket i Sverige har utvecklats i större utsträckning och den svenska befolkningen är pålitlig, hävdar han. Troligtvis kommer han att stanna i Sverige ett litet tag till, tills situationen förhoppningsvis blir bättre i Bosnien, vilket han tror inte kommer att ske snart. Det krävs således stora prestationer, menar han, men hoppas att han inte blir för gammal för att resa tillbaka. Han säger att han gärna skulle vilja återvända nu, men som förhållandena är i Bosnien skulle det inte fungera, eftersom han är medveten om att han inte skulle få en möjlighet till ett arbete. Detta skulle medföra stora problem, då han menar att det skulle bli svårt att försörja sig och sin familj. Han betonar att han skulle säkert trivas om han återvände, det är en självklarhet eftersom hans hela släkt är där, men han måste tänka på de påföljder som väntar honom i Bosnien.

5.2.2 Arbetsmarknadsintegration

Husnija framhåller att han i Sverige inte gått på några utbildningar förutom SFI-språkutbildning som är ett krav när man först kommer till Sverige. Det värsta han kan tänka sig är att försörja sig på socialbidrag, eftersom han ser det som väldigt förnedrande. Ett sådant system finns inte i hans land, men han är medveten om vad det handlar om och därför ville han endast söka efter ett arbete. Efter ett års vistelse i Sverige erhöll han emellertid anställning. Han säger att han haft en oerhörd tur eftersom han vet att det inte är så många invandrare som lyckas få ett arbete efter en förhållandevis kort tid. Anledningen till att han fick denna anställning på ett växthus var att han lärde känna en man som också kom från det forna Jugoslavien. Denna man ägde växthuset och vid ett tillfälle frågade ägaren honom om han ville pröva på och arbeta där under en viss tid. Husnija tvekade inte utan mottog erbjudna jobbet. Där arbetade han ungefär under sex månaders tid, då han blev erbjuden en anställning, vilken han självfallet accepterade. Han berättar att han inte hade stora förhoppningar om denna arbetsmöjlighet. Han anade dock att han möjligtvis kunde erhålla detta arbete, eftersom han visade att han var mycket skicklig, energisk och arbetsam. Vidare hävdar han att på denna arbetsplats arbetar man tillsammans med landsmännen och det finns få svenska arbetare där. Ur hans synpunkt är hans språkkunskaper dåliga, men också handlar det om att han endast avslutat en SFI - språkutbildning och inte medverkat i andra liknande språkskolor. Han påvisar att han förstår mycket när han kommunicerar med svenskar, men att han inte kan såväl uttala korrekt som att grammatiskt rätt använda det svenska språket.

Husnija säger att han trivs med sitt nuvarande arbete, fastän detta inte är hans tidigare yrkesområde. I sitt hemland arbetade han som svarvare, då han anser att detta nuvarande yrke i Sverige är mycket bättre, stimulerande, intressant och inte minst mindre farligt. Vidare framhåller han att han inte ens försökt söka sitt dåvarande yrke och förmodligen kommer han inte att göra det heller. Han säger att svarvareyrke kräver praktiska erfarenheter och eftersom han inte haft dem här i Sverige skulle det uppstå svårigheter att bli anställd. Hur skulle han bevisa sina tidigare

svarvarerfarenheter från sitt hemland, frågar han sig. Han påpekar emellertid att han har en utbildning som han har erhållit i sitt land, men det brukar vanligtvis vara ett krav att denna skall motsvara den svenska. Det är dock enligt honom betydelselöst att tala om, eftersom han inte har några planer att byta ut detta arbete på växthuset mot sitt tidigare yrke. Vidare betonar han att hans enda privilegium är att han har en fast anställning, vilken i sin tur ger honom ekonomiska möjligheter, då han menar att på så sätt han kan skaffa sig ett bra och trevligt boende och att han exempelvis kan handla på avbetalning, då den enskilde i annat fall inte skulle möjlighet till. När jag frågar Husnija om hur han tycker att det är att leva i Sverige, svarar han att livet är tryggare än i hans hemland. Exempelvis om man förlorar ett arbete behöver man inte oroa sig för sin överlevnad och han ser det svenska systemet på ett mycket positivt sätt. Han påstår att hans fru och dotter som bodde i Sverige under krigsförloppet kunde tala om för honom hur det är att leva här, då hans förväntningar byggde på hans familjs uttalanden. Hans familj har sagt till honom att Sverige är ett tryggt och säkert land och det var just det han förväntat sig innan han skulle komma hit och hans förväntningar överensstämmer med det som han själv upplevde här.

5.2.3 Boendeintegration

I sitt hemland bodde Husnija i storstadens gamla stad i ett hus tillsammans med sin familj. Han levde ett normalt liv, umgicks med sin familj, släkt och vänner och levde ett liv i sitt eget land precis som alla andra människor över hela världen. Husnija hade ett bra arbete där han tjänade hyggligt och hade möjligheter att försörja sig och sin familj. Det är ett liv som han saknar och skulle gärna vilja få tillbaka. Han tycker att det är sorgligt vad kriget har medfört för bosniska invandrare, eftersom alla vill ha ett normalt liv. Idag bor han i en förort till Hörs kommun, tillsammans med sin familj, fru och dotter. Det är ett litet område där han är omgiven av svenskt grannskap. Tidigare bodde han i en lägenhet, men när han fått en fast anställning på växthuset flyttade han med sin familj till ett hus. Detta arbete gav honom högre privilegier, vilket han inte kunnat få förut. Anledningen till att han bestämde sig för att flytta till just detta område med bara svenska grannar var inte något han primärt tänkte på, utan först och främst tyckte han om huset och trädgården, men också för att husets kostnad var lämplig för honom. Hans fru var också väldigt nöjd med detta och därför skedde inflyttningen.

Han påstår dock att det inte spelar någon roll om han bor i ett grannskap med bara invandrare eller om det är en blandning eller bara svenskar, utan det handlar om husets värde och själva miljön. När jag frågar honom om han vill bo nära släktingar och landsmän, även om det blir ett bostadsområde med bara invandrare, säger Husnija, att han helst skulle vilja bo i ett bostadsområde med sin släkt, för då har man möjligheter att umgås oftare med varandra. Eftersom hans släkt bor på andra ställen, leder det till att man inte träffas så ofta och det tycker han är synd. Slakten för honom är mer betydelsefullt, eftersom det är med dem man kan slappna av och stödja samt få stöd av i nödsituationer. Sådana möjligheter kan individen inte riktigt få av sina landsmän eller svenskar som den enskilde kan av sin släkt och ser de som en prioritering om han skulle välja ett bostadsområde. Annars är det obetydligt om hans landsmän, andra etniska grupper eller svenskar bor i hans område, vilket han påpekat förut.

5.2.4 Social integration

Husnija konstaterar att han enbart umgås med sina landsmän och skälet till detta handlar framförallt om hans personliga vilja, då han menar att det är hans eget val, vilket betyder att han inte vill ha det annorlunda. Han betonar att han är nöjd med det umgänget han har, men hävdar att han skulle önska sig att hans vänner från hemlandet var här. Det skulle betyda mycket för hans liv, eftersom det enda invandrarna vill ha är ett normalt liv, då man mest tänker på tillbaka i tiden och hur det var då. Men en förändring har framträtt genom inflyttningen till Sverige och då är det bäst att inte tänka för mycket på den gamla tiden utan koncentrera sig på nuet. En invandrare kan inte göra så mycket utan endast hoppas på att återvänd till hemlandet. När jag frågar honom vilken skillnad finns i hans sätt att vara och umgås med svenskar och landsmän i Sverige, menar han att skillnader är att man med sina landsmän kan slappna av, uttrycka sig och skämta om saker som den enskilde inte kan göra i umgänget med svenskar. Svenskarnas skämt och uttryckssätt skiljer sig fullständigt från de bosniska. Han påstår dock att det också handlar om hans dåliga språkkunskaper att han undviker att umgås med svenskar. Han trivs och känner sig säkrare med sina landsmän. Husnija har en mycket bra kontakt med sina grannar, men speciellt med de som bor närmast honom. Vid behov hjälper de ömsesidigt varandra, konstaterar han. Den kontakt han har med sina grannar innefattar att de vanligtvis möts och pratar med varandra om alla möjliga saker, men detta möte begränsas till enbart ett samtal utanför hemmet. Det betyder att de inte umgås genom att komma hem till varandra eller gå ut tillsammans. Husnija umgås dock alltjämt med sina landsmän och avgränsar således sin umgängeskrets till dessa.

Husnija anser att ett socialt nätverk är viktigt för hans integration i samhällets olika områden. Det är genom sociala nätverket som man utvecklar sina språkkunskaper, genom umgänge med svenska vänner bygger man ytterliggare sina sociala nätverk då dessa kan också fungera som en inriktning mot integrationen på arbetsmarknaden. Men han påstår att det handlar också om den subjektiva viljan till integration, alltså menar han att ha viljan att etablera och utveckla sina sociala nätverk genom att försöka umgås mer med svenskar. Men det handlar även om en ömsesidig vilja, det vill säga båda parter skall vilja umgås med varandra och då kan det eventuellt uppträda en integration inom det sociala livet. Detta gäller likväl hur den enskilde kan påverka sin sociala integration, vilket betyder att en invandrarens integration påverkas i den utsträckning som denna själv vill och eftersträvar. Det krävs alltså framförallt en subjektiv vilja, men också samhällets egen medverkan för att på så vis hjälpa invandrarna till en social integration. Husnija säger att han inte tänker så mycket på den sociala integrationen och om denna kommer att hjälpa honom med hans vidare integration inom andra dimensioner. Han har ett arbete där han arbetar med sina landsmän och anser att en individ inte behöver kunna ha en svenskt social gemenskap för att lära sig språket. Detta är dock viktigt för integrering, men språkkunskaper kan man emellertid få på många andra olika sätt, och han konstaterar att även individens subjektiva vilja har en avsevärd betydelse och hur mycket denna vill lära sig. Han hävdar att han själv har dåliga kunskaper i det svenska språket, men tycker att det är tillräckligt för att klara sig i samhället.

5.2.5 Medborgerlig integration

När jag frågar Husnija om han deltar i några fritidaktiviteter säger han att han inte gör det, förutom de åtskilliga fritidsaktiviteter som han håller på med hemma. Han är inte

heller delaktig i någon förening. Han hävdar att anledningen till detta är att han inte känner för det och har ingen tid heller. När han kommer hem från jobbet finns det en hel del som måste utföras ute i trädgården och det dyker alltid upp något nytt, vilket kan röra sig om vad som helst. Husnija anser att han har fått alla politiska och ekonomiska rättigheter och han är tillfredsställd med livet i Sverige när det gäller dessa omständigheter. Därför utgör arbete enligt honom en väsentlig funktion, då han betonar att detta möjliggör att få de ekonomiska möjligheter, då dessa ger den enskilde ytterliggare privilegier, exempelvis ett bra boende. Utan ett arbete uppträder det svårigheter att lyckas och få en viss framgång i samhället. Arbete betraktar han som avgörande för integration i samhället och som en väg mot andra dimensioner av integration. Man blir möjligtvis inte fullständigt integrerad men det är en väg mot integration och en eventuell förbättring av den ekonomiska situationen, boende situationen, utvecklingen av nätverk och de sociala kunskaperna. Om en individ har erhållit en arbetsmöjlighet, handlar det likväl om den subjektiva viljan, alltså hur mycket individen själv vill och kämpar för sin integration. Det betyder att man kan ha ett arbete men dock undvika att skapa sociala kontakter eller samtala med sina svenska kolleger, vilket självfallet inte leder till integration. När jag ställer frågan om han känner sig delaktig, svarar han med ett negativt svar. Eftersom han inte är delaktig i några fritidsaktiviteter och föreningar känner han inte heller någon delaktighet i samhället, understryker han. Husnija påstår, precis som tidigare, att han inte känner för att exempelvis gå på möten som han blir tillkallad till. Ett svenskt medborgarskap för honom innebär att få alla politiska och demokratiska möjligheter men också är det betydelsefullt i den meningen att det underlättar resor utomlands.

5.2.6 Subjektiv integration

När jag frågar Husnija vad integration innebär för honom, svarar han att integration kan innebära mycket men lägger fokus på arbetet som väsentligt för integration. Han menar om den enskilde har fått en arbetsmöjlighet, så bidrar det till integration i de flesta dimensioner, vilket han har redan nämnt förut. Han säger att en individ möjligtvis kan vara integrerad inom olika områden av integration, men ändå inte känna sig själv integrerad i samhället. Det kan bero på att individen inte känner sig accepterad i det svenska samhället och det är något som invandrarna är medvetna om när detta försiggår. Exempelvis när den enskilde erbjuds ett arbete, men inte får utföra sitt tidigare yrke samt måste utbilda sig igen kan detta vara en känsla av att inte passa in i samhället och därför upplevas som desintegration. Integration betyder alltså att få lika möjligheter som det svenska folket, att vara socialt integrerad, boendeintegrerad, medborgerligt integrerad, integrerad på arbetsmarknaden, men framförallt den subjektiva integrationen. Husnija känner sig själv integrerad och skälet till detta är han har ett arbete som ger honom privilegier i samhället, vilket han betraktar som en integration. Man behöver inte vara integrerad inom alla integrationsdimensioner för att känna sig själv integrerad, menar han. Det gäller främst att vara integrerad på arbetsmarknaden för att känna att man är någorlunda accepterad i det svenska samhället. Självfallet finns det möjligheter att själv påverka sin integration och det har han tidigare nämnt när han talade om den sociala integrationen, alltså att det handlar huvudsakligen om den personliga viljan till integration samt den svenska omgivningens vilja att medverka och bidra till invandrarnas integration. Det finns ingenting han skulle vilja ändra på, eftersom han är nöjd med sin situation, men om han skulle ge ett förslag om en ändring som eventuellt skulle hjälpa andra invandrare så är det att ge alla

invandrarna möjlighet att arbeta med sitt tidigare yrke och inte tvinga dem att utbilda om sig. Detta ser han som en kränkning av individens självkänsla och värde.

När jag ställer frågan om han upplever att han har förändrats av att flytta till Sverige, hävdar han att han inte har förändrats så mycket, inte hans personlighet och beteendesätt. Individens försöker undvika att tillämpa sin egen kultur i mötet med svenskar, då han menar att man måste anpassa sig i vissa kontexter och det är enbart genom dessa exempel som han upplever någon förändring. Men förändringarna är något som uppträder enbart i vissa sammanhang, då man känner sig tvungen att uppträda på ett sätt som överensstämmer med den svenska kulturen. När jag frågade hur han ser på sig själv nu jämfört med i hans ursprungsland, svarar han att man ser sig själv lite annorlunda än tidigare. Han har exempelvis ett svagare umgänge med sina landsmän än det han haft tidigare i sitt hemland, alltså lever ett mera stillsamt liv. Han har även tagit emot de kulturella normer och alltid när han reser ner till sin hemstad störs han av hur människorna exempelvis uppträder i trafiken. Man kör hur man vill utan att tänka på reglerna. Vidare känner Husnija att han inte behöver ändra sig för att passa in och menar att ingen skall behöva ändras. Den frågan kan man ställa till vem som helst i samhället, däribland den svenska befolkningen. Om man behövde ändra sig skulle alla behöva ändra sig för någon annans skull. Det enda som behövs är att anpassa sig, konstaterar han, och det är det han gör hela tiden i skilda kontexter. Om han upplever att det är någon skillnad mellan hur svenskar och andra personer från hans hemland ser på honom är svårt att svara, hävdar han. Självfallet finns skillnader i hur båda parter ser på honom, men eftersom han inte upplevt det kan han inte svara på den frågan. Enligt hans släkt och vänner i hans hemland så har han inte förändrats mycket, inte hans beteende, men de har märkt att han störs av vissa saker, som till exempel det han påpekat förut om de kulturella skillnader när det gäller respektive landets normer.

5.3 Edina

5.3.1 Hemlandet och Sverige

Den enda släkten Sedina har här i Sverige är bror och syster med sina familjer. Släkten som är kvar i hemstaden är hennes far och två systrar med sina familjer. Edina har också har släkt i andra städer i Bosnien. Fördelarna med att ha släkt i Sverige är att den enskilde känner sig tryggare, mindre ensam, att man alltid kan få stöd av sin släkt i nödsituationer, ha någon att prata med och dela sin glädje och sina bekymmer med. Enligt henne finns den inga särskilda nackdelar, förutom att släkten ibland kan vara belastning, i den meningen att de besvärar och betungar individen med sina problem då det går dåligt för familjen. Om exempelvis den släkten som man har här i Sverige inte har integrerats tillräckligt kan det vara besvärande när dessa vänder sig till och söker hjälp hos den enskilde. Självfallet vill man alltid hjälpa sina släktingar oavsett om det är betungande eller inte, men hon menar att det kan anses ibland vara en belastning. När jag frågar henne om vad hon tycker känns hemma för henne, här i Sverige eller hemlandet, svarar hon direkt att det är självklart hennes hemland, det är där hon är uppväxt, har levt i hemstaden i en större del av sitt liv, känner sin kultur samt har kvar sin familj och vänner.

Edina hävdar att hon längtar till sitt hemland när hon tänker på det som hänt och varit förr i tiden. Men nu bor hon här och försöker att inte tänka på det så

mycket. När hon har stor längtan åker hon på semester och på så sätt tillfredställer hon sina behov. Edina skulle gärna flytta till sitt land om individen hade möjligheter att få ett normalt liv, då skulle hon återvända imorgon. Hon tror att hon förmodligen kommer att flytta när situationen i hennes land förbättras eller när hon pensioneras. På så sätt kan hon försäkra sin existens för då är hon inte beroende av andras hjälp, vilket hon inte vill vara. Hon är osäker om hon skulle trivas om hon återvände till hemstaden, det kan hon inte svara på, eftersom det är något en individ först och främst måste erfara. Edina framhåller att den enskilde självklart skulle trivas om man visste att man hade alla ekonomiska och materiella möjligheter. Eftersom hon är säker på att dessa möjligheter inte skulle vara tillgängliga för henne på grund av den nuvarande eländiga omständigheten i Bosnien skulle man antagligen inte må så väl, vilket är logiskt. När jag frågar henne hur det är att leva i Sverige, framhåller hon att Sverige ser hon som ett tryggt land i alla avseende när det gäller den svenska befolkningen. Men när det rör sig om invandrarbefolkningen så anser hon att invandrarna inte är lika behandlade. Man känner sig mindre värd. Hon vet hur mycket hon är värd men omgivningen gör henne till en ovärdig människa genom förnedring och diskriminering. Edina hade inga stora förväntningar hur det skulle vara att leva i Sverige, eftersom den enskilde inte trodde att man skulle stanna här så lång tid, hon trodde att hon omedelbart efter krigets upphörande skulle återvända till Bosnien

5.3.2 Arbetsmarknadsintegration

Precis som de tidigare informanter har Edina genomgått en SFI-utbildning och därefter följde åtskilliga praktarbeten som hon endast utförde för att hon inte ville leva av socialbidrag. Hon har också gått på olika kurser inom Komvux. I sitt hemland har hon endast fått en gymnasieutbildning. Under två års period har Edina dock gått en apotekareutbildning men dessvärre inte avslutat denna. I Sverige har hon vid ett tillfälle fått arbeta på en pizzarestaurang, vilken ägdes av en man som också var från det forna Jugoslavien. Eftersom hon kände mannen hjälpte han henne att få denna arbetsmöjlighet. Anledningen till att hon började arbeta där var endast för att hon ville tjäna lite extra pengar. Under denna tid vände hon sig till arbetsförmedlingen för att fråga om det fanns möjligheter för en praktikplats på ett apoteksföretag. Eftersom detta var hennes tidigare yrke ville hon så gärna fortsätta att arbeta inom detta yrkesområde. Edina påstår att hon inte hade avsikt att arbeta med något annat än sitt tidigare yrke och att hon verkligen kämpat för att komma till sin nuvarande yrkesposition. Arbetsförmedlingen hjälpte henne att hitta en lämplig praktikplats där hon omedelbart började praktisera. På denna praktikplats visade hon sina oerhörda färdigheter och skickligheter. Detta bidrog till att chefen la märke till dessa framvisade kunskaper och tyckte att hon var mycket skicklig samt hade kompetens för den konkreta sysselsättningen som hon skötte. Hon hävdar att arbetsgivarna vanligtvis brukar vara skeptiska till invandrarernas kompetens, men det handlar om att ge chansen och möjligheten för invandrarbefolkningen.

När Edina var klar med sitt praktarbete vände hon sig till chefen och frågade om hon hade möjligheter att få en anställning. Hon berättade också för honom att hon tidigare i sitt land har arbetat med sådana uppgifter, men påpekade att hon inte hade något betyg som hon kunde framvisa. Chefen sa till henne att man måste ha något slag av utbildningsintyg som måste motsvara den svenska apotekarutbildning eller något dylikt. Edina berättade för honom att hon inte hade någon utbildningsexamen från sitt hemland, men att hon har börjat studera på en apotekareutbildning som hon gått på i

två års period. Dessvärre har hon inte avslutat den, men däremot visste hon att det inte skulle spela någon roll, eftersom hon var medveten om de utbildningskrav som arbetsgivarna ställde. Emellertid skulle inte hennes betyg hjälpa henne att få detta arbete då hon inte har en svensk utbildning, framhåller hon. Vid detta möte talade chefen om för henne att han märkte att hon hade den kompetens som var krävdes och var lämplig på detta apotek och att man kunde se att hon har arbetat med sådana uppgifter tidigare. Han erbjöd henne en anställning hos dem, men under vissa förutsättningar, nämligen att gå på en utbildning som detta apotek anordnat för arbetstagarna. Detta var en glädjande nyhet för henne, vilket hon inte alls hade hoppats på, men hon hade verkligen kämpat under den tiden hon var där för att visa den kompetens hon har. Därmed började problemen på arbetsplatsen uppstå. Även på denna arbetsplats bekräftade hon och uppvisade sina kunskaper, vilket medförde att kollegerna kände sig hotade på något sätt och vis. Därpå märkte hon att personalen uppträdde väldigt konstigt mot henne, vilket hon uppfattade som mobbning. Hon kände något slag av brist och känslomässig kontakt med kollegerna, som höll sig på avstånd genom att inte tala med henne. Vid ett tillfälle fick hon höra hur de skvallrade om henne och om saker som inte alls stämde. Detta gjorde att hon fruktade för att förlora sitt jobb som hon sannerligen kämpade för, allt på grund av dessa människor som hon ansåg vara avundsjuka på henne.

Därför bestämde hon att direkt söka kontakt med chefen och berätta om situationen som hon upplevde med sina arbetskolleger. Edina talade om för honom att hon inte trivdes, då hon kände sig mobbad och frågade honom hur man kunde lösa denna pågående situation. Hon sa också till honom att anledningen till att hon så ofta och länge var sjukskriven var på grund av denna händelse på arbetsplatsen. Han sa att han inte kunde göra mer än att förflytta henne, då man inte gjorde något särskilt åt detta problem, vilket hon anser att han bar sig åt på ett mycket dåligt sätt. Hon hade inget val, utan blev omplacerad till en annan arbetsplats. Hon anser att i detta fall är facketts uppgift och ansvar att hjälpa företagets anställda med liknande problem som hennes, men hon upplever att de inte ens har försökt komma på några eventuella åtgärder. Hon berättar att det enda positiva som chefen gjorde var att han förslog henne för en annan arbetsgivare och bekräftade och intygade hennes kompetens, skickligheter och kunskaper. Detta ledde självfallet till att hon automatiskt blev antagen när hon ansökte hos denna. Andra problem som framkom på detta apotek gällde hennes låga lön. Därför vände hon sig omgående till apotekets chef och frågade honom om han kunde höja hennes lön. Chefen talade om för henne att arbetslängden är avgörande om en individs lön upphöjs. Då sa hon till honom att hennes lön inte har höjts fastän hon har varit anställd i tre år. Hon anser dock att detta är en diskriminering av invandrare. Efter detta yttrande lovade han henne att han skulle se vad han kunde göra åt hennes lön. Men fortfarande har inga förändringar skett trots att hon har vid ett annat tillfälle återvänt till chefen och frågat när höjningen kommer att ske. Det svaret hon fick av honom var att det kommer att ske snart.

5.3.3 Boendeintegration

Edina har levt ett vanligt storstadsliv med allt vad det innebär. Hon har levt i ett rum i hennes fars hus. Edina levde ett normalt liv precis som alla andra människor, hon hade vänner, ett socialt liv, hon hade ett bra jobb där hon tjänade rätt så bra, det vill säga hon tillhörde medelklassen. I Sverige bor hon i en lägenhet i Höörs centrum, som hon anser vara en håla i och med att hon själv kommer från en storstad. Hon påstår att hon

inte har blivit van trots att hon levt i Höör en längre tid. Det är inte hennes stora stad, understryker hon. Edina säger att hon lever ett mycket fattigare socialt och kulturellt liv än det hon haft i sin hemstad.. När jag frågar Edina om hon vill bo nära släktingar och landsmän, även om det blir ett bostadsområde med nästan bara invandrare, svarar hon att hon helst vill bo nära sina släktingar och inte med bara invandrare i området. Men egentligen understryker hon, spelar det inte så stor roll. Edina ser sig själv som en fri tänkande människa, det är ingenting som hon prioriterar mer än annat, utan kan bo i grannskap med alla etniska ursprung, bara att den enskilde är omgiven med goda och trevliga människor. Vi är alla olika oavsett ursprung och skiljer oss åt endast genom att vara goda eller onda, betonar hon. För henne finns det bara goda eller onda människor, alltså inte invandrare och svenskar.

5.3.4 Social integration

Edina umgås med både invandrare och svenskar på sin fritid. Hon betonar att hon skulle vilja umgås lite oftare med de vänner hon har, men att hon inte känner för det. Men hon är ändå nöjd med sin vänskapsförhållande och skulle inte vilja ha det annorlunda. När jag frågar henne om det finns någon skillnad i hennes sätt att umgås med svenskar, landsmän i Sverige, andra invandrare och de som är kvar i hennes hemland, hävdar hon, oavsett vem hon umgås med uppträder och beter sig Edina likadant i de skilda kontexter hon vistas i. Det finns ingen skillnad i hennes sätt att vara. Vidare framhåller hon betydelsen av ett socialt nätverk, då hon tycker att den bidrar till större chanser för allt som rör samhälliga skeenden. Den sociala integrationen kan enligt henne påverkas genom exempelvis, den subjektiva viljan till att etablera ett socialt nätverk, bli engagerad, aktiv och träffa folk. Man måste ha lust för att umgås och det är upp till individen själv.

5.3.5 Medborgerlig integration

När jag ställer frågan om hon deltar i några fritidsaktiviteter, blir svaret nej. Ibland besöker hon Friskis och svettis men det är ingenting som hon själv tycker kan räknas till en regelbunden fritidsaktivitet, eftersom hon inte gör det så ofta. Hon är inte heller med i någon förening. När jag frågar henne om hon anser att hon har fått alla politiska och ekonomiska rättigheter i Sverige, tror hon att hon har, eftersom individen har fått ett svenskt medborgarskap och det ger henne privilegier i samhället. Men hon konstaterar att hon inte tänker så långt. Arbete för henne är oerhört väsentligt, eftersom det ger den enskilde både ekonomiska och sociala möjligheter. Men inte nog med det får man även kunskaper, erfarenheter och byter åsikter med varandra. Vidare framhåller hon att hon inte känner sig delaktig i samhället, i den meningen att hon exempelvis inte går på de möten som hon blir kallad till. Hon påstår dock att det handlar om hennes personliga vilja, då hon menar att samhället ger henne möjligheter att vara delaktig, men att hon själv inte har någon lust och därför inte känner sig delaktig. Att erhålla ett medborgarskap innebär för henne att det framförallt blir enklare att resa utomlands, det vill säga utan ett behov av ett visum men det handlar också om att få alla politiska rättigheter.

5.3.6 Subjektiv integration

När jag frågade vad integration innebär för Edina, svarar hon att det inte är en lätt fråga. Integration är ett brett begrepp och kan betyda mycket, exempelvis att man får alla politiska möjligheter. Det handlar inte endast om att erhålla ett arbete utan integration kan framträda i alla livets sfärer. Det innebär att ha ett brett socialt liv, alltså vänner och umgänge, medborgarskap är även viktigt men också att individen behandlas jämlikt. Att ha ett jobb och sitta hemma är inte integration utan bara överlevnad, framhåller hon. Edina känner sig själv integrerad i den meningen att hon till stor del har kunskaper om samhället och inte känner sig längre vilsen som hon gjort i början när man först anlände till Sverige. Hon har lärt sig språket, har ett arbete och kunskaper om samhället och kultur för att kunna leva ett normalt liv. Edina tror att det alltid finns möjligheter att själv påverka sin integration. Mycket beror på själva individen, alltså den personliga viljan. Men hon tror att vissa kan ha tur, då den enskilde inte har gjort något speciellt för att inverka på sin egen integration. Hon tror att hon själv har haft tur att få denna anställning på apoteket, då hon fanns i rätt tid på rätt plats. Men alltid finns det något som individen mer eller mindre skulle vilja ändra på. Man är aldrig hundra procent nöjd. Edina känner sig själv diskriminerad på grund av hennes låga lön och det är något som hon skulle vilja ändra på. Det kan exempelvis vara svårt att ändra systemet och det svenska folkets fördomar om invandrarna. Men det handlar om att själv anpassa sig, alltså acceptera svenskarnas normer, tradition och kultur men aldrig tänka på att ta avstånd från sin egen. Den enskilde kan inte förvänta sig något av den omgivande majoriteten, utan det handlar om det egna engagemanget, det vill säga den subjektiva viljan. Det viktigaste är respekt, men det är något som man inte kan lära andra, respekt är något man redan borde ha internaliserat. Edina menar att människorna inte behöver tycka om henne, det enda hon vill är att de ska respektera henne och inte nedvärdera.

Edina är osäker om de förändringar som har framkommit i och med flyttningen till Sverige beror på att det svenska samhället har förändrat henne eller om det har att göra med hennes ålder. Hon betonar att hon inte förändrat sitt uppträdande, sin kultur, tradition eller sin klädsel. Edina har accepterat det svenska folkets normer och lagar, men i och med att hon bevistas i det svenska samhället medför det att hon måste följa dessa lagar och normer. Tidigare i sitt hemland umgicks hon mycket oftare med sina vänner än här i Sverige. Hon går inte heller ut på disco och caféer så mycket som hon gjort tidigare. Det är just dessa förändringar som har skett men hon säger att det kan handla om hennes ålder, eftersom ålder förändrar människan, understryker hon. När jag frågar henne hur hon ser på sig själv nu jämfört med i sitt ursprungsland, säger hon, att Sverige är ett organiserat land, vilket bidrog till att hon har lärt sig att vara mera ordentlig än tidigare i sitt hemland. I Sverige exempelvis står man och väntar i kön utan irritation, men i Bosnien kan det hända att man missbrukar dessa regler och är vanligtvis irriterad. Edina framhåller att hon har förändrats i den meningen att hon mottagit det som är positivt med svensk kultur, normer och regler, men har emellertid förkastat det som hon uppfattar negativt. Exempelvis att barnen i Sverige blir självständiga i för tidig ålder, då de inte är mogna att flytta från sina föräldrar och bo själva. På frågan om hon känner att hon behöver ändra på sig för att passa in i samhället, svarar Edina, att hon har anpassat sig i samhället och tycker att individen inte behöver ändra sig för att passa in. Hon betonar att en individ anpassar sig hela tiden, beroende på situationen. Hon upplever inte att det är någon skillnad mellan hur svenskar och andra personer från hennes land ser på henne. Möjligtvis finns det skillnader, men hon själv har inte upplevt dessa. Antagligen ser svenskarna henne på

ett helt annat sätt än personer från hennes land, vilket är en självklarhet. Alltså svenskarna kan se henne som en invandrare, men folket från hennes hemland kan se henne som en person som har lyckats i Sverige. Hon säger att detta är bara antaganden och kan inte säga exakt hur det egentligen förhåller sig, eftersom hon inte upplevt det. Slakten i Bosnien upplever att hon har förändrats till viss del. Hon menar alltså att hennes uppträdande, kultur och tradition upplever de inte att det har förändrats, men det som har blivit annorlunda är att hon har mer ordning i sitt liv, vilket hon själv också upplevt och nämnt i en tidigare fråga. De upplever henne även som mera lugnare.

5.4 Sabina

5.4.1 Hemlandet och Sverige

När jag frågar Sabina om hon har någon släkt i Sverige, svarar hon, att hennes familj, alltså föräldrar, bror och kusin med sin familj är här. Slakten som är kvar i Bosnien är mostrar, farbröder, och annan avlägsen släkt. Fördelar med att ha släkt i Sverige är att man tar hand om varandra. Sabina säger att den enskilde slipper tänka på hur de mår, det vill säga man har kontroll över deras välmående, då de är här kan hon alltid besöka dem och hjälpa med allt som behövs. Om hennes föräldrar bodde där nere skulle det vara mycket svårare att veta hur de mår, då hon endast kunde ta reda på det genom att ringa, vilket är kostsamt. En annan fördel är att de alltid kan ta hand om hennes barn och hjälpa även henne i nödsituationer. När det gäller nackdelar kan slakten till en del vara ett stort ansvar då man är förpliktad att ta hand om dem i nödsituationer. Oftast har äldre personer i Sverige ett stort behov av hjälp, exempelvis måste Sabina förutom sina egna plikter bestämma tider hos läkarna åt sina föräldrar, vara tolk för dem och andra liknande uppgifter. Hon säger att enligt hennes kultur är det hennes skyldighet att ta hand om sina föräldrar, och lyfter fram betydelsen av det starka förhållandet som de bosniska invandrarna har med sina föräldrar. När jag frågar henne vad är hemma för henne svarar hon att det är både och. När hon är i Bosnien känner hon sig självklart hemma där, men när hon kommer tillbaka till Sverige förhåller det sig på samma sätt. Anledningen att hon känner sig hemma även i Sverige beror mest på att hennes barn trivs här, så hon anpassas till barnens önskemål. Men det handlar också att hon har byggt ett liv här i Sverige, hon har ett arbete och hon måste vara här för barnens skull.

Sabina säger att hon självklart längtar efter sitt hemland, men den längtan handlar mest om tankar på tillbaka i tiden, alltså det som varit och hänt en gång i livet. Hemstaden är inte som det har varit, där man inte möter samma människor som Sabina känt förut i tiden och de som hon känner är förändrade. Därför längtar hon inte tillbaka just nu, men ändå skulle hon vilja återvända en dag, eftersom det är hennes hemland. Hon skulle återvända idag om hon var ensam utan barn, men eftersom barnen har uppväxt i Sverige, har sina vänner och skolan här, väljer hon att stanna kvar. Hon är dock osäker på om hon kommer att vända tillbaka till hemstaden, möjligtvis när hon blir gammal och pensioneras. Sabina har tidigare nämnt att hon känner sig hemma både i Sverige och hemlandet och därför är hennes önskan att bo hälften av året i hemlandet, hälften i Sverige. När jag frågar henne om hon tror att hon skulle trivas om hon reste tillbaka, svarar hon att den enskilde är osäker på om man skulle trivas. Om hon återvände skulle man förmodligen jämföra hemlandets kultur och tradition med den svenska och tror att hon skulle längta tillbaka till Sverige. Hon

skulle minnas allt det positiva med det svenska folkets kultur, exempelvis att svenskarna är mer artiga i officiella sammanhang. Man skulle sålunda längta efter det svenska systemet, eftersom det är mer ordning här jämfört med hennes land. Sabina påstår att individen inte riktigt vet var man tillhör, eftersom nu har man att välja mellan två kulturer. Hon säger att just nu påminns hon om det positiva med hennes hemland och de tankarna gör att man verkligen längtar. Men hon är säker på att det skulle förhålla sig på samma sätt om hon återvände till hemlandet, alltså skulle hon påminnas om det goda med Sverige. Av det skälet är hon inte säker på hennes tillhörighet till den ena kulturen eller den andra. Hon menar att individen har tagit en del av den nya kulturen, men behållit det positiva med sin egen kultur. När jag frågar henne hur hon tycker att det är att leva i Sverige, svarar hon, att i Sverige har individen en säkerhet än man skulle ha haft i sitt land. Exempelvis om den enskilde förlorar ett arbete finns det alltid andra alternativ för att klara sin ekonomiska situation, bland annat social hjälp eller a-kassa. Hon har inte haft några förväntningar om hur det skulle vara i Sverige, eftersom hon rymde från kriget, vilket innebar att hon skulle efter krigets upphörande återvända.

5.4.2 Arbetsmarknadsintegration

Precis som de andra två kvinnliga intervjupersoner har hon genomgått många olika utbildningar, såväl språkutbildningar som Komvux-kurser. Hon påvisar att denna utbildningsprocess var ett krav och på sätt och vis tvång om man ville komma någon vart på arbetsmarknaden. Det var så de upplyste henne i själva början av hennes liv i Sverige. Sabina betonar vidare de problem som framträder för de högskoleutbildade när de kommer i möte med den svenska arbetsmarkanden. Hon kan räknas vara i denna högskoleutbildade grupp som har en högskoleexamen, men har svårigheter att få ett motsvarande profession. Sabina menar att de utländska utbildningsbetygen måste vara likvärdiga de betygen som man erhåller i Sverige. Här uppstår det svårigheter att tolka invandrarnas tidigare avslutade högskoleexamen och dess betyg. Detta medför att invandrarna inte kan få ett arbete i Sverige som motsvarar den högskoleutbildning som de slutförde i sitt hemland. Sabina säger att hon känner sig väldigt misslyckad och ledsen över sin nuvarande situation. Tidigare i sitt hemland har hon arbetat på ett laboratorium, på ett sjukhus och var säker på att man kunde fortsätta arbeta med sin profession här i Sverige. Hon bestämde att vända sig till arbetsförmedlingen där hon frågade om hon hade möjligheter att arbeta som laborant på ett sjukhus. De sa till henne att det var omöjligt eftersom detta yrkesområde hade omfattande krav. De sa att man inte riktigt kunde tolka hennes utländska betyg och därför kommer arbetsgivarna att vara skeptiska gällande hennes kompetens.

Sabina fick förslaget att ombilda sig, om hon verkligen ville få en anställning på ett laboratorium. Efter det att hon har fått denna information sa hon till arbetsförmedlingen att arbetsmarkanden har ett väldigt dåligt uppträdande mot invandrarbefolkningen. Hon förstod inte varför de på ett sätt och vis nedvärderar utländska utbildningar som att de var mindre värda fastän deras värde är lika hög eller kanske högre. Detta uppfattar hon oerhört diskriminerande. Hon var väldigt arg och frustrerad över sitt nuvarande läge och hade ingen aning vad hon skulle göra åt sin besvärliga situation. Eftersom hon var ensamstående mor med tre barn måste hon försörja sin familj och därför var den enda utvägen att söka efter vilket arbete som helst. Hon återvände igen till arbetsförmedlingen där hon sa till dem att hon är i stort behov av ett arbete. Vid detta tillfälle rekommenderade de henne en praktikplats på en

äldreomsorgs institution där hon fick förbereda och servera mat åt gamla människor. Efter denna praktiska utövning tog chefen kontakt med henne samt talade om för henne att de behövde personal på denna äldreomsorg och erbjöd henne en fast anställning. Självfallet tog hon emot denna, men ansåg inte att det var en glädjande nyhet. Enligt henne är detta förnedrande att hon måste utföra uppgifter som hon inte har lust eller viljan att hålla på med, men däremot är hon tvungen till för sin egen, men främst barnens skull. En annan anledning till att hon accepterade denna anställning är att hon uppfattar arbetsförmedlingens tvångskommenderingar till olika aktiviteter som frustrerande.

5.4.3 Boendeintegration

I hemlandet bodde Sabina i en stad, i ett hus tillsammans med sin man och sina barn. När jag frågar henne hur var levnadsförhållandena, svarar hon att de inte var rika, men inte heller fattiga, alltså medelklass. Både hon och hennes man hade arbete, de hade tillräckligt för sin överlevnad, de var så att säga inte hungriga, konstaterar hon. Idag anser hon att den enskilde bor som tidigare, det vill säga hon räknas fortfarande som medelklass. När jag ställer frågan om hon vill bo nära släktingar och landsmän, även om det blir ett bostadsområde med nästan bara invandrare, hävdar hon att hon inte skulle önska sig bo i ett område som exempelvis Rosengård i Malmö. Men annars spelar det ingen roll vem det är som bor i området, bara att de är trevliga människor. Hon kan bo i ett grannskap med en blandning av olika etniska ursprung, men skulle helst föredra att bo i närheten av sin släkt. Idag bor hon i en lägenhet, i ett bostadsområde med nästan bara svenska grannar. Endast ett mindre antal av grannar har annat etniskt ursprung än svensk. Hon konstaterar att det finns ett par familjer med en annan etnisk bakgrund än svensk. Sabina trivs i området där alla grannar är väldigt trevliga mot henne och understryker att för henne har det ingen betydelse att hon bor i ett grannskap med nästan bara svenskar. Hon kan bo i även andra områden där man kan finna blandande etniska minoriteter. Hennes enda krav är trevlighet.

5.4.5 Social integration

Sabinas enda umgänge avgränsas till arbetsplatsen, ingenting utanför denna, alltså den enda stora kontakt hon har med svenskar. Hon säger att man antagligen skulle umgås med dem om individen haft mer tid, då Sabina har tre barn som hon måste ta hand om. Hon skulle vilja vara lite annorlunda, alltså yngre så att hon får mer lust för en social gemenskap, men hon understryker att människan förändras med ålder. Sabina umgås inte heller med sina landsmän, men ibland får hon besök av bekanta som hon själv besöker väldigt sällan. När jag frågar henne vilken skillnad finns i hennes sätt att vara och umgås med svenskar, landsmän i Sverige, andra invandrare och de som är kvar i hennes hemland, svarar hon, att man uppträder mer artigt när den enskilde vistas i miljöer med svenskar. Hon talar även med dem mindre öppet. Anledningen till detta beror på att det är svårt att uttrycka sig på samma sätt som man gör med sina landsmän. Kan man inte språket hundra procent förekommer det alltid svårigheter att uttrycka sig, vilket hindrar kommunikationen. Med svenskar kan hon inte tala spontant och naturligt, utan måste tänka på hur hon ska säga det och att det också ska vara grammatiskt rätt uttalat. Sabina anser att ett socialt nätverk är viktig för integration i samhället. Här etablerar man kontakter med svenskar, man lär sig språket, får kunskaper om deras kultur, utbyte av värderingar, då de presenterar deras kultur och

invandrarna sin egen. Den enskilde skulle kunna påverka sin sociala integration, genom att engagera sig och bli mer aktiv och delaktig i det sociala livet, föreningar och fritidsaktivitet.

5.4.5 Medborgerlig integration

Sabina deltar inte i några fritidsaktiviteter utanför hemmet och hon är inte heller med i någon förening. Hon menar dock att hon redan har för mycket arbete hemma och tror att hon inte skulle hinna med det. Men även om hon fick möjligheter att vara delaktig i dessa skulle hon ändå avstå ifrån att delta i dem då det handlar om hennes personliga vilja, hon menar alltså att hon själv inte skulle ha lust. När jag frågar henne om anser att hon har fått alla politiska och ekonomiska rättigheter i Sverige, svarar hon att hon inte riktigt har kännedom om sina rättigheter. Men hon anser att hon har säkert fått de som är nödvändiga och de som hon har vetskap om. Arbete är av central betydelse för henne, det vill säga det innebär att hon kan klara sig och försörja sin familj då hon betonar nackdelar att leva av socialbidrag. Arbete bidrar till skapandet av kontakter, man känner sig mindre isolerad och arbetet gör att den enskilde känner sig delaktig till en del då hon annars inte deltar i några fritidsaktiviteter eller föreningar. Det är enda sättet genom vilket hon kommer i möte med svenskar. Hon påpekar således att hon inte känner sig delaktig, då hon menar för att känna sig delaktig ska man delta i allt som rör det svenska samhället. Bara för att hon har ett arbete betyder det inte delaktighet. Enligt Sabina har det svenska medborgarskapet inte medfört några förändringar när det gäller hennes identitet och status, hon ser sig själv fortfarande som en bosnisk invandrare. Men det svenska medborgarskapet bidrar emellertid till exempelvis resor utan behov av visum. Man har möjligheter och rättigheter att rösta.

5.4.6 Subjektiv integration

När jag ställer frågan om vad integration innebär för henne, svarar hon att det innebär att man accepterar och respekterar den svenska befolkningens kultur, tradition, normer. Ett samhälle där individerna accepterar varandras skillnader. Att man inte förnedrar andra etniska minoriteter och acceptera dess kultur, ursprung och tradition men också deras utbildningar. När jag frågar henne om hon känner sig integrerad, hävdar hon att hon accepterar och respekterar det svenska folkets kultur, normer och tradition men känner sig inte helt integrerad i samhället, möjligtvis halvintegrerad. Man är aldrig fullständigt integrerad, konstaterar hon. Den enda kontakt med svenskar har hon främst på arbetsplatsen, men också i mötet med sina grannar eller officiella sammanhang. Hon menar att hennes umgänge med svenskar begränsas till arbetsplatsen, alltså ingenting utanför detta. Hon säger för att en individ skall känna sig fullkomligt integrerad måste man vara delaktig i alla samhällets integrationsområden. Hon har gjort tillräckligt för sin integration, men begreppet integration tänker hon sällan på. Man har ett liv i Sverige, hon har blivit van vid detta liv och bara försöker kämpa för sin existens och för barnens skull. Hon har inte känt sig diskriminerad av arbetskolleger eller av någon annan i hennes omgivning, exempelvis grannar eller andra kontexter i mötet med svenskar. Men dock känner hon sig diskriminerad i det sättet att hon inte utför sitt tidigare yrke och att de inte erkänt hennes utbildningsexamen från hemlandet. Hon arbetar med ett yrke som inte ens ställer anspråk på utbildning. De ser henne som en utbildad person och mest på grund av detta känner hon sig mindre integrerad i samhället. Hon menar att man måste ge invandrarna möjligheter

till att arbeta med sina tidigare yrken för att på så sätt minska invandrarnas uppfattningar om att de diskrimineras. Sabina tror att det alltid finns möjligheter att påverka sin integration och det handlar om att den enskilde själv engagerar sig men också en stimulans från samhällets sida. Hon själv är inte aktiv, det finns alltså möjligheter att påverka sin integration men hon själv försöker inte, hon påstår att hon inte har lust att aktivera sig och hon är helt passiv. Sabina tänker mest på sina barn och deras integration. Det Sabina skulle vilja ändra på är att man ger invandrarna adekvat information av kompetenta människor om deras rättigheter och möjligheter när de först anländer till Sverige. Hon tycker själv att hon inte har fått det. Hon har förlorat sin tid och det var ingen som förmedlade henne hennes rättigheter.

När jag frågar Sabina om hon upplever att hon har förändrats av att flytta till Sverige, säger hon att hon har fått kunskaper om ett annat system än i hennes hemland och därför tror att det har förändrat henne. Alltså det som är förändrat är att hon har tagit emot detta system i Sverige och genom att bo här anpassas man och förändras omedvetet med tiden. När det gäller frågan om hur hon ser på sig själv nu jämfört med i sitt ursprungsland, hävdar hon att hon känner sig mindre tillfredställd. Hon har ett enkelt liv, utan engagemang och delaktighet i samhället, då hon lever ett mera passivt liv än tidigare i sitt hemland. Sabina var mer aktiv i sitt land, hon umgicks mer med sina vänner både hemma och utanför, gick ofta på restauranger och caféer vilket hon inte gör idag. Hennes nuvarande liv är ekonomiskt tillfredställt då hon har en trygghet här i Sverige men inget socialt liv och delaktighet. Hennes vänskap avgränsas till arbetskolleger då hon menar att de är den enda kontakten på arbetsplatsen, alltså inget möte utanför denna krets. Ibland, men inte ofta, kommer hennes bekanta hem till henne men själv har hon ingen tid att gå till dem. Sabina känner inte att hon behöver ändra sig för att passa in i samhället och det vill hon inte heller. Den svenska befolkningen bör acceptera henne som hon är, som en individ precis som de. Hon menar emellertid att hon kommer också från ett europeiskt land och ser därför ingen anledning att ändra sig då hon är en kulturell människa. I sitt land har hon själv lärt sig att acceptera andra kulturer då Bosnien var ett land som mottagit studenter från andra länder för att studera där. När jag frågar Sabina om hon upplever att det är någon skillnad mellan hur svenskar och andra personer från hennes hemland ser på henne, svarar hon att det svenska folket inte har någon kännedom om bosniska invandrarnas kultur och därför ser henne på ett sätt. Medan både hennes landsmän och personer från hennes hemland ser henne som en person med samma kultur, alltså att man tillhör en gemensamhet. Sabina tror hon att hennes släkt upplever att hon har förändrats men de har inte sagt det till henne. De skulle förmodligen se henne som en person som har tagit emot vissa positiva delar av svenskarnas kultur och behållit det som är hennes men det är något hon antar att de skulle uttala sig om.

6. ANALYS

I detta kapitel kommer jag att analysera studiens resultat. Inledningsvis redovisar jag helhetsförståelse av fenomenet integration där jag tolkar resultatet utifrån ett helhetsperspektiv. Sedan grundar jag analysen på en jämförelse mellan resultatet och teoretiska utgångspunkter, det vill säga om de teoretiska utgångspunkterna återgivna av Anthony Giddens stämmer med den sociala verkligheten. Utöver denna redogörelse, kommer jag att relatera resultatet till tidigare forskning,.

6.1 Helhetsförståelse och helhetstolkning av resultatet

De fyra bosniska invandrarnas upplevelser av integration kan anses innefatta till en del likartade uppfattningar, alltså saker som de flesta upprepar när de talar om hur de upplever sin integration i samhället. Alla informanter har ett arbete då tre av dem inte arbetar med sitt tidigare yrke, varav den ena kvinnliga informanten utövar sitt tidigare arbete och har en fast anställning på ett apoteksföretag. En av de kvinnliga informanterna har en högskoleexamen men utövar dock inte den sitt yrke. Trots detta upplever hon sig till viss del integrerad. Arbete betonar informanterna möjliggör många privilegier, såväl ekonomiska som integration inom samhällets alla dimensioner, det vill säga den sociala integrationen, subjektiva integrationen, boendeintegrationen samt den medborgerliga integrationen. Förutom dessa exempel utvecklar den enskilde sina språkkunskaper men också sociala nätverk och samhälls- och kulthar urkunskaper. Men informanterna menar att ett arbete har föga betydelse om den enskildes subjektiva vilja i detta sammanhang är svag. Man har alltså olust att skapa kontakter eller motvilja att vara delaktig samt anstränga sig för att utveckla sina språkkunskaper. Vissa av dem hävdar att arbete bidrar till ekonomiska möjligheter, exempelvis att välja ett för dem lämpligt boende och utan ett arbete skulle detta vara omöjligt att förverkliga. De intervjuade betraktar sina områden som trevliga, hyggliga och lämpliga enligt deras önskemål. Två av dem, den manliga och den kvinnliga bor i ett hus i ett område omgivna av svenskt grannskap. De andra två kvinnliga undersökningspersonerna bor i lägenhet i ett område där man kan finna en blandning av både svenskar och andra etniska minoriteter där svenskarna utgör majoriteten. Alla konstaterar att de trivs i sina respektive omgivningar. Vidare anser de att det inte spelar så stor roll om man bor i ett bostadsområde med bara svenskar eller deras landsmän, eller både och eller om man har en blandning av skilda etniska ursprung. De flesta lägger tonvikten på en miljö med trevligt grannskap.

Dessa invandrare har inte ett brett nätverk eller de flesta har inget alls umgänge med svenska vänner. Deras nätverk begränsas till antingen släkt eller landsmän. En av informanterna umgås med både svenskar och invandrare men hennes nätverk inte är så brett och denna sociala gemenskap uppträder sällan. Vissa påtalar att de inte har tid samtidigt som andra inte har viljan eller att de språkliga kunskaperna hindrar dem från att umgås med svenskar. Det uppstår svårigheter att uttrycka sig naturligt och spontant. Den manliga informanten umgås bara med sina landsmän och den enda stora kontakten med svenskar har han med sina grannar då detta umgänge begränsas till ett möte i trädgården. De flesta av de kvinnliga informanternas umgänge avgränsas till arbetsplatsen då dessa har hävdats motviljan att umgås utanför detta. Den ena kvinnliga informanten har ett umgänge både på arbetsplatsen men också utanför, men umgås inte så ofta. Hon påstår dock att hon skulle vilja träffas oftare med de vänner hon har,

men menar att det handlar om hennes personliga vilja, alltså många gånger känner hon olust. Alla har poängterat att arbete är viktigt för integration inom alla integrationsdimensioner, men de flesta menar att arbete inte betyder en fullkomlig integration. Att ha ett arbete och bara sitta hemma kan inte kallas integration då de menar att individen måste vara delaktig i andra sfärer. Men de har också betonat betydelsen av sociala nätverk eftersom detta kan medföra språkkunskaper, samhälls- och kulturkunskaper och även arbetsmöjligheter. Det är viktigt att såväl ha ett arbete som ett socialt nätverk men betoningen ligger främst på den subjektiva integration, alltså att individen själv upplever sig integrerad, kämpar, aktiverar och anstränger sig för att uppnå en fullkomlig integration samt den enskildes personliga vilja till delaktighet och engagemang i alla samhällets områden och sammanhang. Men många anser att det är likvärdigt samhällets uppgift att hjälpa med invandrarnas integration och hävdar betydelsen av detta. Det svenska folket bör således acceptera invandrarnas kultur samtidigt som invandrarna skall acceptera deras. Sålunda lever människorna i ett mångkulturellt samhälle. Vissa känner sig integrerade på ett sätt medan andra delvis. En av informanterna känner sig inte alls integrerad. Många påstår att begreppet integration inte är något man tänker på. De fyra bosniska invandrarna har bott i Sverige under en lång tid och anser alla att de har fått kunskaper om samhället, kultur, språk och normer, då de försöker så gott som möjligt upprätthålla och följa efter dessa samt anpassa sig för att på så vis passa in i samhället. De intervjuade understryker att de inte behöver ändra sig för att passa in i samhället utan det handlar om att anpassa sig till varandra, det vill säga leva i mångfalden och acceptera varandras skillnader. Ingen skall behöva ändra sig för någon annans skull, utan endast lämpa sig till varandra.

När det gäller de bosniska invandrarnas allmänna integration, alltså integration som innefattar samhällets alla integrationsdimensioner finns det ingen känsla av att man är fullständigt integrerad. Att alla har anställningar innebär inte att de är integrerade inom samhällets alla områden och att ha ett arbete utan delaktighet i fritidsaktiviteter och olika föreningar eller umgänge med svenskar betyder inte att den enskilde är integrerad. Man kan dock ändå känna sig integrerad trots bristfälligt engagemang men en känsla är inte samma som realitet. Det har framförts av de intervjuade att det är väsentligt att en invandrare inte känner sig diskriminerad av den omgivande majoriteten, det vill säga bli accepterad där invandrarna har och får lika demokratiska rättigheter och möjligheter för att man skall uppleva sig själv som integrerad. De flesta av informanterna har konstaterat att de inte upplevt eller erfart diskriminering av exempelvis sina arbetskolleger eller i andra officiella sammanhang och det värdesätter de högt. Men de har påpekat att diskriminering kan betraktas vara när de får utträta yrken som inte är deras tidigare arbete. En av informanterna har särskilt betonat att hon känner sig diskriminerad och förnedrad i den meningen att hon inte har fått möjlighet att utöva sitt tidigare yrke samt att arbetsgivarna inte erkänner hennes utländska utbildningsexamen. Därför anser hon att detta system bör och skall ändras så att invandrarna ges möjligheter att arbeta med sina tidigare yrken och erkänna deras utländska betyg. Den andra kvinnliga informanten betraktar sig diskriminerad på grund av sin låga lön. Den tredje kvinnliga informanten har påpekat att arbetsgivarna hellre anställer de infödda än någon med annan etniskt härkomst än svensk. Vidare kan uppmärksammas att ingen av informanterna är delaktig i några fritidsaktiviteter eller någon förening, då de även i dessa sammanhang framhåller att de inte har lust eller vilja. Exempelvis när de bli uppkallade till olika möten för att fatta beslut om bostadsområdet går dessa aldrig dit. Därför känner sig ingen av dem delaktig i

samhället. Arbetet betraktar de som enda delaktigheten och påstår att detta självfallet inte innebär integration. Att erhålla ett svenskt medborgarskap betyder inte så mycket, menar de flesta. En av informanterna har påpekat att hon inte upplever att hon får en annan status eller att hennes identitet har förändrats på grund av ett svenskt pass. Det betyder inte heller att hon känner sig mera svensk. Alla informanter har emellertid betonat betydelsen av ett svenskt medborgarskap i den bemärkelsen att detta underlättar resor utomlands.

De fyra bosniska invandrarna har blivit vana vid det livet i Sverige och har anpassat sig till kulturen, normer, tradition och vanor. Alla ser mycket positivt på den svenska kulturen och det svenska systemet då de vanligtvis jämför sin egen kultur med den svenska. Invandrare har mottagit det positiva med svensk kultur då de understryker att de kulturella normerna i Sverige i de flesta sammanhang är mycket bättre än hemlandet. Många gånger när de reser till hemlandet störs de av vissa verksamheter och normer som man praktiserar där och längtar tillbaka till Sverige. När de är i sitt land anpassar de sig till sin egen kultur och normer och när de återvänder till Sverige förhåller det sig på samma sätt. Ur informanternas uttalanden uppnår man en förståelse att de tillhör två olika kulturer, då många känner trygghet och säkerhet här. Om den enskilde anpassat sig till den nya kulturen och behållit sin egen, då man har kunskaper om båda, uppträder en upplevelse av att tillhöra två olika kulturer. En av informanterna hävdar att hon varken känner sig tillhöra den ena kulturen eller den andra. De flesta av de intervjuade känner sig hemma såväl i Sverige som i sitt hemland. Deras liv här bygger på en trygghet och säkerhet som de tror att de inte skulle känna om de återvände till hemlandet, vilket eventuellt skulle leda till ett svagt välbefinnande. I Sverige har de skapat ett nytt liv, de har ett arbete samt ekonomisk trygghet. De har vant sig vid att leva som majoriteten av den svenska befolkningen. Alla skulle kunna tänka sig att återvända, men känner ett slags osäkerhet inför de levnadsförhållanden som väntar dem i Bosnien. De tänker också på svårigheter att vänja sig på nytt vid det nya livet och börja om igen, vilket upplevs betungande. De flesta tänker mest på ekonomiska problem och försörjningen av sin familj. De intervjuade menar emellertid att de skulle resa tillbaka imorgon om individen visste att livet och situationen i hemstaden skulle bli tillfredsställt. Men eftersom de inte har vetskap om det, väljer de att stanna kvar ett tag till, eventuellt och möjligen tills en förbättring av det eländiga förhållandet uppträder. Men en dag kommer de att återvända, för Bosnien är deras land där hela släkten befinner sig och det är en plats där de faktiskt tillhör.

6.2 Resultaten koppling till teoretiska utgångspunkter

Giddens talar om olika befolkningsgrupper som har immigrerat till exempelvis Skandinavien som kännetecknas av en kulturell mångfald, däribland nämner han de bosniska invandrarna. Han hävdar att denna folkgrupp kan skilja sig åt kulturellt, etniskt och språkligt från de inföddas och menar att de också utgör subkulturella minoriteter. Dessa kan i sin tur utöva avvikande handlingar och beteendesätt som i den främmande miljön betraktas som oacceptabelt. Skiljaktigheter mellan olika kulturella identiteter i ett samhälle beror på de skilda beteendemönster som utövas där.

Sverige är alltså ett mångkulturellt land där de fyra undersökta immigrerat på grund av kriget i deras land. Eftersom dessa invandrare tidigare bodde i ett europeiskt land, det vill säga Bosnien skiljer de sig inte så avsevärt mycket från den svenska kulturen. De enda skillnaderna dessa individer har är deras etniska ursprung, olika normer och språk. Samhället enligt Giddens ställer anspråk på hur en invandrare skall

bete sig i samhälleliga kontexter och situationer. Detta krav betraktar de fyra bosniska invandrarna som diskriminerande då de menar att människorna med skilda kulturella bakgrund skall acceptera varandras skillnader, samt ha lika demokratiska rättigheter. En av de modeller Giddens redovisar kallas för smältdegeln och betyder att individen inte behöver överge sin kulturella härkomst. Olika etniska gruppers kultur och synsätt ska smälta samman och blandas med varandra. Gruppernas anpassning efter den omgivande sociala miljön skall medföra mångfald. Det verkar som att de fyra bosniska invandrarnas syn på integration har en koppling till Giddens modell smältdegeln. De har emellertid inte tagit avstånd från sitt kulturella ursprung och menar att individen inte behöver assimileras för att passa in i samhället. Den enskilde skall endast anpassa sig till de kulturella normer, tradition och livsstil när den eventuella kontexten kräver detta. När de är i hemlandet utövar de kontinuerligt sitt kulturella mönster. Men när de återvänder till Sverige försöker de anpassa sig till de kulturella normerna och tradition för att på så vis inte avvika i hög utsträckning från samhällets kulturella handlingar eller beteendesätt. Assimilation är en annan modell som Giddens talar om, alltså att den enskilde överger sitt kulturella ursprung och absorberar det nya landets värderingar, normer, vanor, tradition. Denna skall också lära sig ordentligt tala språket, ändra sin livsstil, klädsel och kulturella uppfattningar. Denna aspekt är något som de fyra bosniska invandrarna förkastar. De har tidigare konstaterat att de kulturella skillnaderna skall accepteras, ett samhälle där alla får lika demokratiska rättigheter vilket enligt dem kan innebära integration av invandrare. Detta är en tredje modell som enligt Giddens handlar om kulturell pluralism, det vill säga att etniska grupper ska leva vid sidan av varandra och uppfattas som likvärdiga parter i det ekonomiska och politiska livet. Skillnaderna ska accepteras och betraktas som viktiga delar av nationens liv där man strävar efter status olika men jämlika. Det verkar som att de fyra bosniska informanter håller med båda modeller för etnisk integration, såväl smältdegeln som ett pluralistiskt samhälle. Om samhället skulle tillämpa en kombination av båda modeller skulle integration av invandrare förmodligen uppträda. Giddens hävdar dock att samhällets mål som bygger på att uppnå status olika men jämlika är problematiskt att uppfylla praktiskt eftersom det krävs omfattande prestationer för att detta skall framkomma. Integration av invandrare skulle antagligen bli lättare att uppnås när dessa anpassas till de inföddas kultur, normer och tradition, men självklart betyder det inte att denna anpassning alltid bidrar till att integrationen verkligen uppstår. Andra faktorer i detta sammanhang spelar en central betydelse, bland annat kan det handla om personlig vilja och engagemang till integration, men också samhällets medverkan vilket är något som de flesta informanter betonat.

Vidare talar Giddens om en invandrades desorientering då han menar att den enskilde känner sig vilsen och förvirrad då denna inte har erhållit vare sig språkkunskaper eller samhälls- och kulturkunskaper. Denna har svårigheter att förstå hur man skall uppföra sig i det eventuella landet. Eftersom de fyra informanterna har bott i Sverige under längre tid har de fått kunskaper om samhället och kulturen samt lärt sig någorlunda tala det svenska språket. Av den anledning kan man inte betona att de känner sig vilсна och förvirrade som Giddens har konstaterat. Självfallet framträdde en känsla av desorientering när de först anlände till Sverige. Men idag när den enskilde har erhållit de krävande samhälls- och kulturkunskaper samt språkkunskaper finns det en upplevelse av ett visst mått av integration, vilket har en del av informanterna hävdad. Dessa färdigheter är således väsentliga för den enskildes existens i det nya samhället.

Enligt Giddens kan de olikartade kulturerna frambringa konflikt mellan olika grupper och leda till problem för invandraren på grund av att dennes värderingar, uppfattningar och uppträdande inte står i samklang med det övriga folkets. Han framhåller vidare om att fördomar är en vanlig term förekommande i ett mångkulturellt samhälle. Individerna i en kulturell miljö kan ha negativa fördomar om etniska minoritetsgrupper. De undertryckta grupperna får således inte tillåtelse att uttrycka sina åsikter. De infödda brukar oftast ha stereotypa uppfattningar om andra etniska ursprung. Giddens menar att fördomar innefattar åsikter och attityder om etniska minoritetsgrupper samtidigt som dessa kan utövas praktiskt, alltså genom diskriminering, det vill säga konkreta handlingar. Denna diskriminering inriktas mot vissa individer som utestängs från vissa privilegier, möjligheter och resurser. I min undersökning har informanterna inte upplevt eller erfarit diskriminering av exempelvis sina arbetskolleger eller i andra officiella sammanhang trots de förutfattade åsikter som man har om etniska minoritetsgrupper. Men de anser att diskriminering kan innebära att de inte har fått möjligheter att utöva sina tidigare yrken, att arbetsgivarna först och främst anställer inhemska arbetstagare framför utländska, invandrarnas låga inkomster eller att arbetstagarna inte erkänner utländska utbildningsexamen.

6.3 Resultatet relaterat till tidigare forskning

6.3.1 Resultatets likheter med den tidigare forskningen

I likhet med mitt resultat har informanterna i en av de tidigare studierna hävdad att integration omfattar en ömsesidig process mellan individen och samhället. Respondenterna har betonat betydelsen av att själv ha viljan om att lära sig det svenska språket samt att mera anstränga sig för att komma ut i arbetslivet, men de påvisar att det är även samhällets uppgift att hjälpa till med integrationen. Faktorer som är fundamentala till integration anses vara såväl arbete och studier som personligt engagemang. Mina informanter har inte påpekat studier som en förutsättning för integrationen men arbete och personligt engagemang har framkommit i resultatet. Anledningen till att de inte nämnt studier kan vara att de inte tänkte på det just då men skulle förmodligen uppfatta även det som avgörande. Ett arbete är betydelsefullt för såväl den enskildes integration, att införlivas i det svenska samhället, att etablera sociala kontakter, att känna en delaktighet i samhället som anpassningen till omgivningens normer, värderingar och kultur. Detta är något som även mina informanter talat om i den empiriska studien. I en annan tidigare undersökning framhåller informanterna att en arbetsmöjlighet förutsätter både den sociala och den kulturella integrationen. De lägger en stor vikt vid etablerandet av sociala kontakter eftersom detta underlättar den enskildes inträde på arbetsmarknaden. Dessa skilda yttranden har likväl mina informanter påvisat. En arbetsmöjlighet bidrar till att individen känner sig integrerad men däremot inte i andra sammanhang såsom umgänge med svenskar på fritiden då detta är begränsat. Mina informanter har betonat ett dylikt påstående, då de har sagt att ett arbete medför en känsla av integration då individen är delaktig på ett sätt, men om den enskilde inte har en social gemenskap utanför arbetsplatsen betyder det inte att integrationen är fullständig.

I resultatet har också påpekats att informanternas enda sociala gemenskap med svenska kolleger sker på arbetsplatsen och menar att det är här individen uppnår sin integration inom andra dimensioner. Detta uttalande stämmer med en av de tidigare studier där det framhålls att det enda umgänget med svenskar framträder på

arbetsplatsen och understryker att det är här som integrationen utvecklas och bildas. I såväl min studie som den tidigare forskningen hävdar informanterna att det sociala nätverket är en grundläggande omständighet för den enskildes chanser på arbetsmarkanden. I denna tidigare forskning medför ett socialt nätverk även möjligheter till ett hyggligt bostadsområde men mina informanter har istället framhållit att det är en arbetsmöjlighet som bidrar till ett val av boende. Enligt en tidigare undersökning är ett arbete en förutsättning för den enskildes egenförsörjning och möjliggör positiva effekter, nämligen inlärning och praktiserandet av språket, etablerandet av socialt umgänge och integration. Informanterna i studien hävdar dock att erhålla en arbetsmöjlighet bidrar till att man med lätthet väljer och bestämmer sig för ett hyggligt och lämpligt bostadsområde. Alla dessa omständigheter framställda i denna undersökning stämmer med mitt resultat där dylika yttranden framkommit. Vidare framhåller informanterna i tidigare forskningen att den svenska arbetsmarknaden inte värdesätter invandrarnas utbildning och yrkeserfarenheter från hemlandet och från Sverige, vilket blir följden att de erbjuds endast de lågkvalificerade yrken. Invandrarnas utbildningar och kunskaper värdesätts inte vilket innebär att de inte har lika möjligheter i arbetslivet som svenskar och därför också har en lägre inkomstnivå. De flesta av mina informanter har själva upplevt detta och jag exemplifierar med två kvinnliga informanter. En av de kvinnliga informanter har en utbildning från hemlandet som den svenska arbetsmarknaden inte ville erkänna. Idag arbetar hon med ett lågkvalificerat arbete, som inte ens kräver utbildning. En annan kvinnlig informant har påpekat att hon har en lägre inkomst än sina arbetskoleger. Båda informanterna är frustrerade över sin situation och känner sig diskriminerade på grund av den inställningen arbetsmarknaden har mot dem.

Vidare påvisas i en studie att invandrarna har en upplevelse av att vara en del av två kulturer. Det innebär att de har en slags dubbel identitet och därför medför detta att man varken känner fullständig tillhörighet till den ena eller den andra kulturen. På samma sätt upplever en av mina informanter då hon påstår att individen inte riktigt vet var man tillhör, eftersom nu har man att välja mellan två kulturer. Hon menar att individen har tagit en del av den nya kulturen men behållit det positiva med sin egen kultur, alltså en dubbel identitet. I en annan forskning betonas också betydelsen av medborgarskap som en grundläggande faktor för integrationen. Att man har ett medborgarskap innebär att individen får lika rättigheter och skyldigheter vilket bör så småningom resultera i jämlikhet. En jämlikhet i detta sammanhang omfattar såväl de verkliga möjligheter till deltagande som självbestämmande och kontroll över det egna livet. Mina informanter har också hävdad att ett medborgarskap innefattar individens lika rättigheter men har dock inte påvisat att ett svenskt medborgarskap medför en jämlikhet och en framgångsrik integration.

6.3.2 Skillnader mellan resultatet och tidigare forskning

I en tidigare undersökning betonas en annan viktig omständighet för integration, alltså att individen absorberar den omgivande majoritetens kultur och koder vilket också möjliggör den sociala interaktionen mellan invandrare och den svenska befolkningen. Detta kan betraktas vara ett korrekt uttalande men mina informanter har inte påvisat att man skall behöva inta och assimilera de inföddas kultur och tradition för att passa in i samhället utan det handlar istället om anpassningen till dessa. Den enskilde skall således inte överge sin egen kultur och ändra sig själv utan anpassas till de samhälleliga och officiella kontexterna. Enligt en annan studie betraktas språket som en

fundamental och betydande faktor för integrationen. Enligt mina informanter läggs tonvikten främst på att man genom arbetet och sociala nätverk får språkkunskaper då det handlar primärt om det personliga engagemanget att uppnå detta. Tidigare forskning visar att språket har en avgörande betydelse för integrationen och har man bristfälliga kunskaper begränsas samspelet och integrationen med det omgivande svenska folket. Detta påstående är korrekt men det har inte huvudsakligen framkommit i mitt resultat då informanterna först och främst betonat andra faktorer och därefter även lyft fram språkets betydelse. Trots att den tidigare forskningen visar på språkets betydelse för integrationen har mina informanter erhållit anställningar trots bristen på språkkunskaperna. De har självfallet någorlunda lärt sig det svenska språket och har förmåga att kommunicera. Detta är tillräckligt nog för att känna sig integrerad, men de har själva inte framhållit språket som den huvudsakliga förutsättningen. Två av mina informanter, den manliga och en av de kvinnliga har konstaterat att bristfälliga språkkunskaper kan medföra negativa konsekvenser, alltså att det uppträder problem att uttrycka sig spontant och naturligt på svenska. Därför avstår mina informanter från att umgås med svenskar, då det känns betungande att tala spontant och med svenska vänner kan den enskilde inte skämta på samma sätt som man gör med sina landsmän. Alltså anser de att vare sig man har goda språkkunskaper eller inte handlar det om en subjektiv vilja att vara delaktig i det sociala umgänget.

En annan studie illustrerar att många av invandrare väljer att bosätta sig i områden där de finner sina landsmän eller släktingar. Anledningen till detta är att invandrarna vill känna trygghet och därför söker sig till miljöer för att få vara med sina närmaste. Enligt mina informanter har det ingen betydelse vilket bostadsområde den enskilde väljer, det handlar om att bo i ett trevligt område med trevlig omgivning. De hade endast önskemål att bo nära slakten men det är ingenting som de eftersträvar. I Rönnebäcks undersökning konstateras vidare betydelsen av bostadsområdet och hur detta ger möjligheter till interaktion med andra svenskar i trakten. Ett speciellt område kan förhindra denna interaktion om en invandrare bor i en bostadsregion där man kan finna deras landsmän eller andra invandrargrupper. Därmed försvagas den sociala kontakten och språket eftersom invandrarna inte kommer i möte med svenska grannar. Följaktligen försämras och begränsas deras nätverk, vilket kan leda till en arbetsmöjlighet. Möjligheter till interaktion och socialisation avgränsas endast till de människorna i det mångkulturella bostadsområdet. I Hanssons studie har något liknande framhållits, det vill säga att invandrarna som lever sitt liv vid sidan av det svenska samhället och tillsammans med sina landsmän inte kan skapa sociala kontakter med det svenska folket. Detta i sin tur underlättar deras väg mot ett arbete. Det medför också att de inte får möjligheter att träna det svenska språket när de bara umgås i sin krets med andra invandrare. Åsa Gustafssons analys visar att beroende på vilket bostadsområde en individ är bosatt i kan ett boende antingen bidra till eller försvåra den sociala och den kulturella integrationen. Detta betyder att om den enskilde lever tillsammans i en miljö med sina landsmän eller andra etniska minoriteter avgränsas integrationen till enbart dessa individer medan den utvecklas om invandraren bor i en svensk omgivning.

Det kan dock konstateras att mina informanter är bosatta i en omgivning med en majoritet av svenskt grannskap men trots detta umgås de inte med varandra och utvecklar inte sociala nätverk. De anställningar som de har erhållit har de skaffat sig på egen hand samt med hjälp av arbetsförmedlingen. Interaktionen och kommunikationen med grannarna är uppträdande men något umgänge existerar inte. Enligt dem kan man huvudsakligen upprätta sociala nätverk på arbetsplatsen då de

hävdar betydelsen av denna. Det betyder att när en invandrare bor i ett bostadsområde med sina landsmän eller andra etniska minoritetsgrupper kan denna ändå bilda sociala kontakter utanför detta område, bland annat på arbetsplatsen eller andra sammanhang. Att bo i ett svenskt område har ingen betydelse för inläringen och utvecklingen av språkkunskaper eller skapandet av socialt umgänge. Det krävs således viljan till att dessa omständigheter skall uppnås på ett tillfredsställande sätt. Genom min studie har jag kommit fram att det handlar framförallt om den personliga viljan till integration inom andra integrationsdimensioner, då ett bostadsområde har föga betydelse för etablerandet av socialt nätverk med svenskar, inläring av språket eller arbetsmöjligheter. De som har viljan att integrera sig finns det alltid möjligheter, som handlar primärt om det subjektiva engagemanget och delaktigheten i alla samhällets sfärer. Ett personligt engagemang innebär således att invandrarna anstränger sig och kämpar för att skapa sociala kontakter, inläringen av språket, delaktighet i föreningar och fritidsaktiviteter, arbetsmöjligheter samt ett passande val av boende.

7. AVSLUTANDE DISKUSSION

Syftet med denna studie var att belysa de fyra bosniska invandrarnas upplevelser av integration i det svenska samhället. Genom undersökningen anser jag att jag har uppnått mitt syfte vilket jag också kommer att visa i detta avsnitt. Mina informanter har betonat betydelsen av arbetet, då detta möjliggör många privilegier, såväl ekonomiska som ett bidrag till integration inom samhällets alla sfärer, det vill säga framförallt inlärning av språket och utvecklingen av sociala kontakter samt samhälls- och kulturkunskaper. Men om individens personliga vilja till integration är svag anser de att innehavandet av ett arbete är betydelselöst. De menar att den enskilde kan ha motvilja att etablera sociala nätverk eller att vara delaktig samt ovilja att anstränga sig för att utveckla sina språkkunskaper. Vissa av dem hävdar att arbete medför ekonomiska möjligheter, exempelvis att man får chanser att välja ett passande bostadsområde. De fyra bosniska invandrare har ingen känsla av integration i samhällets alla sfärer, då de menar att ett arbete inte förutsätter en fullkomlig integration. De deltar inte i några fritidsaktiviteter eller föreningar och har inget umgänge med svenskar. Därför betonar de att de inte känner sig delaktiga. Informanterna framhåller vidare såväl arbetet som ett socialt nätverk som väsentliga för integrationen men lägger främst tonvikten vid den subjektiva integrationen. Med detta menar de att den enskilde upplever sig själv integrerad och aktiverar sig för att uppnå en fullständig integration samt den enskildes personliga vilja till delaktighet och engagemang i alla samhällets områden och sammanhang. Många anser att integration är en ömsesidig process, vilket innefattar invandrarnas subjektiva vilja till integration men också samhällets medverkan. Det svenska folket bör således acceptera invandrarnas kultur samtidigt som invandrarna skall acceptera deras. Sålunda lever människorna i ett mångkulturellt samhälle.

Vidare hävdar de intervjuade att de inte behöver ändra sig och assimileras för att passa in i samhället. De har emellertid inte tagit avstånd från sitt kulturella ursprung och menar att det handlar om att anpassa sig till varandra, anpassa sig till de kulturella normer, tradition och livsstil när den eventuella kontexten kräver detta, alltså leva i mångfalden. Jag har tidigare i min analys redovisat resultatets koppling till de teoretiska utgångspunkter då jag har tagit fram Giddens modeller som stämmer överens med informanternas egna upplevelser av integration. En av Giddens modeller är smältdegeln och betyder att individen inte behöver överge sin kulturella härkomst. Olika etniska gruppers kultur och synsätt ska smälta samman och blandas med varandra. Gruppernas anpassning efter den omgivande sociala miljön skall medföra mångfald. Informanterna har också betonat att människorna i ett mångkulturellt samhälle skall acceptera varandras skillnader, ha och få lika demokratiska möjligheter vilket enligt dem betyder integration av invandrare. Även detta påstående har en koppling till Giddens modell kulturell pluralism, då han menar att det handlar om att etniska grupper ska leva vid sidan av varandra och uppfattas som likvärdiga parter i det ekonomiska och politiska livet. Skillnaderna ska accepteras och betraktas som viktiga delar av nationens liv där man strävar efter status olika men jämlika. Både smältdegeln och ett pluralistiskt samhälle är två modeller för etnisk integration som de intervjuade betonat som betydelsefulla. I analysavsnittet har jag nämnt att en kombination av båda modeller skulle bidra till integration av invandrare. Giddens har förut påpekat svårigheter att uppnå status olika men jämlika och av den anledningen blir modellen pluralistiskt samhälle svår att uppnå praktiskt. Däremot anpassningen efter den

omgivande sociala miljön och de kulturella normer och tradition kan en invandrare uppfylla praktiskt när denna befinner sig i samhällets sammanhang och situationer. Men informanterna i min studie anser att en invandrare således inte skall överge sin kulturella härkomst för att passa in i samhället. Denna skall alltså inte försöka assimileras för att på så sätt integreras. Assimilation är en tredje modell som Giddens talar om och innebär att den enskilde överger sitt kulturella ursprung och absorberar det nya landets värderingar, normer, vanor och tradition. Individen skall också lära sig att tala språket ordentligt, ändra sin livsstil, klädsel och kulturella uppfattningar. Modellen har ett samband med arbetsgivarnas krav på arbetsmarkanden, det vill säga hur invandrarna bör och skall uppträda för att integreras i arbetslivet. Detta synsätt är något som mina informanter upplever som diskriminerande.

Vidare kan konstateras att det finns såväl skillnader som likheter mellan mitt resultat och tidigare forskningen. Detta kan i och för sig bero på att olika områden inom integrationen har studerats. Min studie innefattar alla integrationsdimensioner och av den anledningen uppstår resultatets skillnader och likheter med tidigare undersökningar. Det kan också bero på att invandrarnas integrationsprocess uppträder individuellt, det vill säga olika individers process skiljer sig åt. Detta betyder att invandrarna upplever sin integration på olika sätt. Resultatets viktigaste likheter med tidigare forskningen är dock att informanterna upplever såväl det personliga engagemanget och delaktigheten som samhällets medverkan som betydelsefulla faktorer för den enskildes integration. De betonar även betydelsen av arbetet och sociala nätverk som grundläggande för integrationen inom andra dimensioner. Båda bidrar till individens utveckling av samhälls- och kulturkunskaper, språkkunskaper, ekonomiska möjligheter samt ytterligare utbredning av sociala nätverk.

REFERENSER

Abrahamsson, A & Belsö, A. (2004). *En studie om invandrarens upplevelse av integration*. <http://theses.lub.lu.se/archive/sob//soch/soch04059/SOCH04059.pdf>

Backman, J. (1998) *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 9144004176

Bjærrvall, K, K. Abrahamsson, T. Furth. (1998). *Olika som bär – om etniska diskriminering och mångfald I arbetslivet*. Rådet för arbetslivsforskning, Institutet för Framtidstudier. Stockholm: Bulls tryckeriaktiebolag

Giddens, A. (2003). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-04123-3

Gustafson, Å. (2004). *Sköra livsmönster: om integrations- och normaliseringsprocesser bland bosniska flyktingar*. ISBN 91-7305-657-X

Halvorsen, K. (1992). *Sambällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-36621-3.

Hansson, M (1997). *Svenska blåbär är i alla fall bäst*. En studie av arbetsförmedlingens handläggning av arbetslöshet bland invandrare. <http://home.swipnet.se/~w-26153/af2.htm>

Hamzic, V. (2003). Att vara en del av Sverige: en kvalitativ studie om olika upplevelser av integration. *Det var lättare när "svenskarna" behövde oss*. ISBN 91-7373-715-1

Hatefi Morovati, A. (2003). Att vara en del av Sverige: en kvalitativ studie om olika upplevelser av integration. *Vikten av gemenskap – styrande faktorer vid bostadsval*. ISBN 91-7373-715-1

Holme, I. M. Krohn-Solvang. B. (1997). *Forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-00211-4

Integrationsverket, (2004). *Integration och indikatorer*: några teoretiska och metodologiska utgångspunkter för användandet av indikatorer. Integrationsverkets rapportserie. ISSN 1404-5370

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund . Studentlitteratur

Maltén, A. (1997). *Pedagogiska frågeställningar*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-00125-8

Molina, I. (1997). *Stadens rasifiering – etniska boendesegregation i folkehjemen*. Uppsala: Kulturgeografiska institutioenn

Trost, J. (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-03802-X

Repstad, P (1999). *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-010206

Rönnbäck. K (2003). *Integrationsprocessen i två av Sveriges Kommuner*. ISSN 0283-62

Bilaga 1

Intervjumall

Hemlandet och Sverige

1. Vilket land kommer du ifrån?
2. Hur länge har du bott i Sverige?
3. Av vilken anledning kom du till Sverige?
4. Har du släkt och familj i ditt gamla hemland?
5. Har du någon släkt här i Sverige?
6. Vilka fördelar och nackdelar finns det med att ha släkt i Sverige?
7. Vad är hemma för dig? Här eller i ditt gamla hemland?
8. Längtar du till ditt gamla hemland?
9. Skulle du vilja flytta till ditt gamla hemland?
 - Tror du att du kommer att flytta tillbaka?
 - Tror du att du skulle trivas om du återvände?

Arbetsmarknadsintegration

10. Vad har du för utbildning i ditt ursprungsland?
11. Vad har du arbetat med innan du kom till Sverige?
12. Har du någon utbildning i Sverige?
13. Vad har du arbetat med sedan du kom till Sverige?

Boendeintegration

14. Hur bodde du i ditt hemland? I stad eller på land, i lägenhet eller hus?
15. Hur var levnadsförhållandena?
16. Hur bor du idag?
17. Vill du bo nära släktingar och landsmän?
 - Även om det blir ett bostadsområde med nästan bara invandrare?
18. Hur viktigt är det för dig att bo i ett bostadsområde med bara svenskar eller en blandning av andra etniska minoriteter?
19. Hur tycker du är det att leva i Sverige?
20. Hur hade du förväntat dig att det skulle vara?

Medborgerlig integration

21. Deltar du i några fritidsaktiviteter? I så fall vilken?
22. Är du med i någon förening? I så fall vilken?
23. Anser du att du har fått alla politiska och ekonomiska rättigheter i Sverige?
24. Hur viktigt är det för dig att ha ett arbete?
25. Känner du dig delaktig?
26. Vad innebär för dig att erhålla ett svenskt medborgarskap?

Social integration

27. Umgås du med både landsmän och svenskar på fritiden? Eller bara landsmän? Eller svenskar och andra invandrare? Vill du ha det annorlunda?
28. Vilken skillnad finns i ditt sätt att vara och umgås med svenskar, landsmän i Sverige, andra invandrare och de som är kvar i ditt hemland?
29. Anser du att ett socialt nätverk är viktig för din integration i samhället?
30. Hur kan du själv påverka din sociala integration, alltså vad kan du göra för att skapa och utveckla ett socialt nätverk?

Subjektiv integration

31. Vad innebär integration för dig?
32. Känner du dig integrerad?
 - Vad är det som gör att du känner dig integrerad respektive inte integrerad?
33. Finns det möjligheter att själv påverka din integration?
34. Är det något du skulle vilja ändra på?
35. Hur upplever du själv att du har förändrats av att flytta till Sverige?
36. Hur ser du på dig själv nu jämfört med i ditt ursprungsland?

27. Känner du att du behöver ändra på dig för att passa in i samhället?
38. Upplever du att det är någon skillnad mellan hur svenskar och andra personer från ditt hemland ser på dig? I så fall på vilket sätt?
39. Hur upplever släkter och vänner dig nu om du har några kvar där? Har du förändrats?
 - I så fall hur?